

Sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata na Sredozemnom moru

Mišković, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:114:117104>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Marina Mišković

SUDJELOVANJE HRVATSKE RATNE
MORNARICE U SPAŠAVANJU MIGRANATA NA
SREDOZEMNOM MORU

DIPLOMSKI RAD

Zagreb. 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

SUDJELOVANJE HRVATSKE RATNE
MORNARICE U SPAŠAVANJU MIGRANATA NA
SREDOZEMNOM MORU

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc.dr.sc. Ružica Jakešević

Studentica: Marina Mišković

Zagreb
Travanj, 2016.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam diplomski rad *Sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata na Sredozemnom moru*, koji sam predala na ocjenu mentorici doc.dr.sc. Ružici Jakešević, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Marina Mišković

SADRŽAJ

1. Uvod	4
2. Metodologija, izvori i istraživačko pitanje	6
3. Razvoj koncepta sigurnosti	7
3.1. Sigurnosne studije	8
4. Promjena sigurnosne paradigme – od nacionalne sigurnosti k sigurnosti pojedinca	14
5. Migranti u novom konceptu ljudske sigurnosti	16
5.1. Definicija pojma migrant.....	16
5.2. Definicija pojma izbjeglica.....	17
5.3. Neregularne migracije	17
5.4. Sigurnosne prijetnje po određene zemlje migranata.....	18
5.5. Sigurnosne prijetnje po migrante i izbjeglice	20
6. Vojne operacije u miru	22
6.1. Vojne operacije u miru i izvanrednim okolnostima	22
6.2. Korištenje vojske u pružanju humanitarne pomoći	23
7. Sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata na Sredozemnom moru	26
7.1. Podaci o migracijama na Sredozemnom moru	28
7.2. Operacija Mare Nostrum	30
7.3. Operacija Triton	32
7.3.1. Sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u operaciji Triton.....	34
7.3.2. Razlozi sudjelovanja Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata.....	35
8. Zaključak	38
9. Literatura	40
10. Internetski izvori.....	40
Sažetak	44
Summary	44

1. Uvod

Diplomskim radom *Sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata na Sredozemnom moru* prikazat ću kako je promjena sigurnosne paradigme, od nacionalno usmjerene sigurnosti k ljudskoj sigurnosti, utjecala na Republiku Hrvatsku i njene Oružane snage. Prvo ću prikazati razvoj sigurnosnih studija i prijelaz s tradicionalnih pristupa realizma i liberalizma i njihove usredotočenosti na državu kao referentnog objekta sigurnosti na suvremene sigurnosne studije. Suvremene sigurnosne studije, odnosno kritičke sigurnosne studije omogućile su promjenu paradigme kritizirajući tradicionalne pristupe ističući kako je tradicionalno shvaćanje sigurnosti usmjereno na samo jedan sektor, odnosno na vojnu sigurnost. Takvo shvaćanje, prema kritičkim studijama je nedostatno jer pojedinac može biti ugrožen od strane prijetnji koje, niti su uzrokovane od strane država i vojne sile, niti mogu biti razriješene od strane istih. Istaknut ću dokument koji je bio svojevrsna prekretnica u poimanju sigurnosti čovjeka, odnosno, koji je na jednom mjestu ukratko opisao sva prethodna nastojanja kritičkih sigurnosnih studija i dao novom poimanju sigurnosti naziv ljudske sigurnosti ili sigurnosti pojedinca, a to je Izvješće o ljudskom razvoju iz 1994. godine.

Rad se fokusira na sigurnosne prijetnje po migrante i izbjeglice, ali ću u radu često koristiti pojam migrant samostalno, smatrajući ga generičkim pojmom za migrante, izbjeglice i tražitelje azila jer se u kretanjima na Sredozemnom moru, doslovno, svi primjeri nalaze u istom brodu te ih je nepotrebno razdvojiti u značenju kada obuhvaćaju općenite pojmove, poput spašavanja života migranata, jer je za potrebe rada, na pojedinim njegovim dijelovima, takvo razlikovanje suvišno. Stoga se pozivam na definiciju pojma migrant koju pruža Međunarodna organizacija za migracije koja je nešto obuhvatnija i dopušta mi ovakvu generalizaciju, a koja definira migrante kao svaku osobu koja prelazi ili je prešla granicu ili se kreće unutar države koja nije njeno uobičajeno mjesto prebivališta bez obzira na legalni status osobe, bez obzira je li kretanje osobe dobrovoljno ili ne, bez obzira na razloge kretanja i duljinu boravka.¹

Ipak, u radu ću navesti razlikovanje pojma migrant i izbjeglica pružajući definicije pojmova od onih tijela koja su za njih relevantna. Nadalje, u radu će prikazati značenje pojma neregularnih migracija i zbog čega se one smatraju sigurnosnom prijetnjom te u prateća dva poglavlja navesti prijetnje po sigurnost zemalja i prijetnje po sigurnost samih migranata. Imenovane prijetnje sigurno nisu jedine, ali su izdvojene u relevantnoj literaturi svojom

¹ Međunarodna organizacija za migraciju (IOM), Osnovni pojmovi o migraciji (izvor: <https://www.iom.int/key-migration-terms#Migrant>, pristupljeno: 04.04.2016.)

učestalošću i opasnošću. Sljedeće poglavlje koje će osigurati dio uvida u vojni aspekt rada, a koji govori o vojnim operacijama u miru i izvanrednim okolnostima, razjasnit će razloge korištenja vojske u druge, nevojne svrhe te objasniti koju ulogu imaju vojne strukture kao sigurnosni element u novoj paradigmi te u pružanju humanitarne pomoći. Konačno, u posljednjem većem poglavlju koje nosi naziv identičan samom radu prikazat će podatke o migracijama na Sredozemnom moru, podatke o operaciji Triton i okviru u kojem ona djeluje te hrvatsko sudjelovanje u istoj operaciji s naglaskom na razlozima koje Republika Hrvatska pronalazi za takvo sudjelovanje, a riječ je o osiguranju vlastite nacionalne sigurnosti kroz zaštitu zajedničkih vanjskih granica Europske unije te pružanje ljudske sigurnosti i konačno, samog humanitarnog poriva sudjelovanju u spašavanju migranata.

Diplomski rad Sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata na Sredozemnom moru prikazuje primjenu oružanih snaga i znanstvenu pozadinu koja je takvo djelovanje omogućila promjenom paradigme u sigurnosnim studijama. Republika Hrvatska, koja je relativno nedavno stekla samostalnost i sama bila primateljica međunarodne pomoći tijekom Domovinskog rata, vrlo brzo je promijenila svoj status iz primatelja u davatelja međunarodne pomoći. Hrvatska se danas ubraja među najaktivnije države sudionice u međunarodnim mirovnim misijama pod okriljem Organizacije Ujedinjenih naroda². Literatura o mirovnim misijama u kojima su sudjelovale Hrvatske oružane snage dostatno opisuje sva postignuća Republike Hrvatske i njenih oružanih snaga te daje kvalitetnu znanstvenu pozadinu sa aspekta sigurnosnih studija, međunarodnih odnosa i vojne doktrine. No, ulaskom u Europsku uniju i slabljenjem Ujedinjenih naroda Hrvatska dobiva još jedno polje na koje može proširiti svoje sigurnosno djelovanje, a riječ je o regionalnim sigurnosnim djelovanjima. U literaturi hrvatskih autora, slabo je zastupljena tematika migrantske krize na Sredozemlju i sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u pružanju pomoći, dok literatura koja povezuje znanstvenu pozadinu promjene sigurnosne paradigme s konkretnom temom ne postoji te je svrha ovog rada popuniti tu prazninu kako bi se ukazalo na važnost Operacije Triton i sudjelovanja hrvatskih oružanih snaga u sigurnosnom okruženju nove paradigme, odnosno omogućavanja ljudske sigurnosti.

² Jakešević 2012: 12

2. Metodologija, izvori i istraživačko pitanje

Za potrebe diplomskog rada svi potrebni podaci dobiveni su iz knjiga s područja teorije sigurnosti, stručne literature iz područja sigurnosti i migracija, stručnih članaka o migracijama, priopćenja državnih tijela poput Ministarstva obrane Republike Hrvatske, dokumenata i zakona Republike Hrvatske i Europske unije te publikacija relevantnih tijela poput Ujedinjenih naroda za pojmove migracija te drugih publikacija i dostupnih definicija ključnih međunarodnih organizacija i međunarodnih tijela. Svi podaci su preuzeti iz književnih jedinica i relevantnih internetskih izvora koji su povezani sa sigurnosnim studijama, tijekom migrantske krize i vojnom doktrinom obuhvaćajući najznačajnije podatke za konkretnu temu diplomskog rada. U metodologiji samog rada najviše je primjenjivana analiza dokumenata koja je omogućila dobivanje ključnih podataka za diplomski rad iz ponekad suviše opsežne, a u većem broju slučajeva opskurne literature, posebice kada je riječ o podacima vezanim za Republiku Hrvatsku.

Istraživačko pitanje ovog rada je na koji način sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice na Sredozemnom moru podupire novu sigurnosnu paradigmu ljudske sigurnosti koja je usmjerena na sigurnost svakog čovjeka kao pojedinca. Odgovor na to pitanje, odnosno hipoteza, sastoji se od dva aspekta. Prvo, rad nastoji prikazati kako hrvatsko sudjelovanje u migrantskoj krizi na Sredozemnom moru kao svoju posljedicu ima sigurnosni učinak kroz zaštitu od neregularnih migracija koje su povezane s potencijalnim prijetnjama koje su istaknute i navedene u posebnim poglavljima: Neregularne migracije i Sigurnosne prijetnje po odredišne zemlje migranata. Drugi aspekt hipoteze, prikazuje na koji način sudjelovanje hrvatskih oružanih snaga omogućava zaštitu ljudi, koji nisu građani Europske Unije, odnosno migranata, čime se ispunjava uvjet nove paradigme sigurnosti, a to je sigurnost svakog ljudskog pojedinca kroz zaštitu njegova života, zdravlja i dostojanstva. Cilj istraživanja ovog diplomskog rada je, na konkretnom primjeru migracija na Sredozemnom moru, proučiti razloge i potrebu za korištenjem oružanih snaga u nevojne svrhe i na koji je način promjena sigurnosne paradigme to i omogućila.

3. Razvoj koncepta sigurnosti

Pojam sigurnosti u našem svakodnevnom govoru ustaljen je i vrlo često u svim oblicima javnih medija možemo primijetiti njegovo korištenje bez potrebe da razmišljamo o značenju te riječi. Možemo čuti kako je jadranska obala sigurna za posjet turista, kako je potrebno pružiti sigurnost djece pri korištenju internetskim stranicama, kako je naš glavni grad Zagreb relativno siguran od terorističkih prijetnji, kako je novac položen na bankovnim računima siguran u hrvatskim bankama ili kako je putovanje autocestom u našoj zemlji sigurno čak i u zimskim mjesecima. Pojam sigurnosti u svom prvotnom poimanju u hrvatskom jeziku označava nepotresenost izvanjskim događajima, odnosno bezbrižnost u smislu potpunog duševnog mira.³

Kada razmišljamo o prethodnim primjerima i zapitamo se tko osigurava našu nepotresenost ili bezbrižnost na prvom mjestu vjerojatno ćemo pomisliti na policiju ili u jednom od primjera i na Hrvatske autoceste. Kada odemo korak dalje shvatit ćemo da su policija i Hrvatske autoceste javne službe, odnosno instrumenti pomoću kojih naša država pruža određene usluge, a u ovom slučaju pruža sigurnost. Zaputimo li se još dalje u promišljanje prisjetit ćemo se da je Republika Hrvatska dijelom Europske unije, da je članica Ujedinjenih naroda ili NATO saveza, da surađuje s Interpolom te da možda ipak nije jedina i isključiva instanca u pružanju sigurnosti.

Sam pojam sigurnosti izrazito je kompleksan te ne postoji jedinstvena definicija sigurnosti. Pojam sigurnosti podložen je različitom opisu ovisno o subjektu koji djeluje kao sigurnosni faktor, odnosno o objektu na kojeg je takvo djelovanje usmjereno. Stoga pojam sigurnosti vrlo često dolazi u sintagmama poput nacionalne sigurnosti, međunarodne sigurnosti, vojne sigurnosti ili sigurnosti pojedinca. Različiti pogledi na pojam sigurnosti proizlaze iz promjena na polju sigurnosnih studija te je potrebno sagledati iste kako bi se sam pojam mogao primijeniti na konkretna pitanja. Jedno od takvih konkretnih pitanja je kako se pojam sigurnosti može koristiti za potrebe ovog rada, odnosno kako ga je moguće primijeniti na migrantsku krizu na Sredozemnom moru koja je svoj vrhunac dosegla u 2015. godini te koja se nastavlja i u 2016. godini. Naime, ključno je pitanje kako je sigurnosni faktor koji je

³ Enciklopedija.hr, Sigurnost (izvor: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55892>, pristupljeno: 04.04.2016.)

bio snažno i isključivo povezan s pojmom nacionalne sigurnosti, a riječ je o nacionalnim oružanim snagama, postao faktor u ostvarenju ljudske sigurnosti i time značajno proširio svoje djelovanje. Kako bi se takva promjena mogla prikazati na konkretnom primjeru potrebno je prvenstveno prikazati promjene koje su nastupile na samom polju sigurnosnih studija.

3.1. Sigurnosne studije

Sigurnosne studije znanstvena su disciplina proizašla iz međunarodnih odnosa te su neophodne, u jednakoj mjeri za disciplinu međunarodnih odnosa, koliko je i matična disciplina nužna za proučavanje sigurnosti. Funkcioniranje svijeta u političkom smislu, kao zajednice suverenih država, svjetskih organizacija, regionalnih organizacija, udruženja, saveza i brojnih podsustava nastoje objasniti međunarodni odnosi. Nakon Prvog svjetskog rata u međunarodnim odnosima se razvija zanimanje za ponašanje država, izvore rata i njegovo vođenje.⁴ Iz takvog propitivanja će proizaći pitanja o sigurnosti, odnosno pitanja opstanka, što će s vremenom sigurnosnim studijama omogućiti samostalnost kao znanstvenoj disciplini te će sigurnosne studije pružiti brojne odgovore na prethodno postavljena pitanja. Na daljnje širenje sigurnosnih studija utjecala su povijesna zbivanja poput Drugog svjetskog rata i hladnoratovske podjele svijeta, ali su pitanja o sigurnosti ipak postigla pozitivan pomak od percipiranja rata kao jedine prijetnje opstanku k znatno opsežnijem shvaćanju ljudske sigurnosti i prijetnjama koje je narušavaju. Takav napredak na polju sigurnosnih studija pojavio se postupno, kroz nekoliko pristupa, od kojih je svaki dao znatan doprinos shvaćanju sigurnosti te omogućio promjenu paradigme i proširenje područja proučavanja sigurnosnih studija.

Dva su pristupa u sigurnosnim studijama povezana s nazivom tradicionalni pristupi. Riječ je o realizmu i liberalnom idealizmu.⁵ Spomenuti pristupi, iako nose takav naziv, nipošto nisu zanemareni danas, nego su značajni na polju sigurnosnih studija uz ostale pristupe koji su uslijedili nakon njih. Tradicionalni pristupi usredotočeni su na države kao referentni objekt, ali i subjekt sigurnosti što je razumljivo s obzirom na činjenicu da u prošlom stoljeću države

⁴ Collins 2010: 16

⁵ Collins 2010: 19

kao akteri na polju sigurnosti nemaju prikladnog konkurenta. Nezavisna država još uvijek je osnovna jedinica u kvazianarhičnom međunarodnom političkom sustavu⁶, stoga tradicionalni pristupi i dalje ostaju značajni za disciplinu sigurnosnih studija.

Usredotočenost na države ima smisla jer su se države razvile kroz pritiske međunarodne politike, uz posebnu poveznicu sa sigurnošću, jedinstvene su koncentracije moći, ostaju osnovne žarišne točke lojalnosti i osjećaja identiteta većine ljudi te su stvorile najveće, najmoćnije i najučinkovitije ljudske zajednice.⁷ Uz realizam i liberalni idealizam, u tradicionalne pristupe sigurnosti može se svrstati i marksistička teorija sigurnosti. Sigurnost povezana s državom ambivalentan je pojam sagledan iz dva različita kuta. Države pružaju sigurnost kao subjekt, ali je država i objekt te sigurnosti. S druge strane, države se štite od vanjskih prijetnji njihovom opstanku, ali istovremeno štite se i od unutarnjih ugroza. Državna sigurnost sadrži četiri osnovna elementa fizičku sigurnost, autonomiju, razvoj i vlast, a ti elementi od različite su važnosti za pojedini tradicionalni pristup.⁸

Najstarijim tradicionalnim pristupom smatra se realizam koji svoje korijene pruža sve do antike i njegovim najvažnijim autorima smatraju se klasici političke misli poput Niccola Machiavellija, Thomasa Hobbesa, Hansa Morgenthaua, Kennetha Waltza i brojnih drugih, a prvim predstavnikom realizma smatra se Tukidid sa svojim djelom o Peloponeskim ratovima.⁹ Realistički pristup smatra da države djeluju u anarhičnom okruženju, u sustavu suverenih država koje ne poznaju višu instancu moći nad njima samima. Riječ je o sustavu država koje se vode za vlastitim interesom, a svaka od tih država nastupa kao samostalan akter te se oslanja na vlastitu vojnu moć kako bi održala glavni interes svake države, odnosno opstanak. Države u takvom viđenju međunarodnih odnosa funkcioniraju održavajući ravnotežu moći i status quo koji odgovara onim državama koje su najmoćnije, a vodeći se još i pesimističnom ljudskom prirodom te države ne mogu imati i nemaju nikakva povjerenja u bilo koju državu izuzev sebe same usprkos održavanju takve ravnoteže. U takvom okruženju zadaća je svake države osigurati vlastito preživljavanje i osigurati se od prijetnji koje bi mogle proizaći iz djelovanja drugih država. Sigurnost je, dakle, cilj za realiste, a moć instrument za ostvarenje tog cilja.¹⁰ S obzirom na četiri elementa državne sigurnosti spomenuta u prethodnom odlomku, realisti države smatraju zaokupljenima fizičkom sigurnošću i

⁶ Grizold 1998: 12

⁷ Collins 2010: 30

⁸ Collins 2010: 30

⁹ Tatalović 2006: 17

¹⁰ Grizold 1998: 21

autonomijom, odnosno slobodom od kontrole drugih, a nacionalni razvoj smatraju sredstvom održanja i jačanja državne autonomije i sigurnosti te vlast smatraju primarno instrumentalno važnom, odnosno vlast mora biti dovoljno sposobna da se suoči s vanjskim izazovima državnoj autonomiji i sigurnosti.¹¹

Pojam nacionalne sigurnosti vrlo je usko povezan s realističkim pristupom. Godine 1943. američki novinar Walter Lippmann uvodi pojam nacionalne sigurnosti u svojoj knjizi *Vanjska politika Sjedinjenih Država* te će taj bestseller popularizirati pojam nacionalne sigurnosti do razine svakodnevne uporabe. Pojam, koji bi prethodno bilo potrebno objasniti kada bi ga se koristilo, na velika vrata je ušao nekoliko godina kasnije kada je za vrijeme američkog predsjednika Harryja S. Trumana donesen Zakon o nacionalnoj sigurnosti iz 1947. godine koji je obilježio vanjsku politiku u doba Hladnog rata te započeo široku uporabu nove kovanice nacionalne sigurnosti. Nacionalna sigurnost kao pojam ima ambivalentan karakter jer sa jedne strane označava da je riječ o sigurnosti koja je pružena jednoj naciji, odnosno državi i svim njenim građanima, a iz druge perspektive označava onu sigurnost koju je u stanju pružiti jedna nacija, odnosno država. Jednostavnije rečeno, to je svojevrsna zaštita koju jedno društvo pruža samo sebi kako bi se zaštitilo od neke vanjske prijetnje. U vrijeme kada je termin ušao u standardnu uporabu, u vremenu hladnoratovske podjele svijeta uz nedavno iskustvo dva svjetska rata, lako je moguće pretpostaviti što je bila najveća prijetnja opstanku jedne države, a to je rat, uz naglašen strah od korištenja nuklearnog naoružanja od strane onih zemalja koje su ga posjedovale. Stoga je nacionalna sigurnost u svom nastanku vrlo usko povezana s pojmom vojne moći, štoviše nadmoći. Naime, glavni akter osiguranja opstanka države od vanjske prijetnje ratom njene su vojne strukture te se pojam nacionalne sigurnosti čvrsto veže uz vojsku i obavještajnu zajednicu koje su u stanju osigurati državu i njene građane. Međutim, pojam obuhvaća više od samog vojnog aspekta. Riječ je o očuvanju vrijednosti jednog društva korištenjem svih nužnih sredstava kako bi se te vrijednosti očuvale. Međutim, procesi internacionalizacije i globalizacije dovode do prevladavanja nekih ishodišta, karakterističnih za klasičnu koncepciju suverenosti nacionalne države te države gube monopol nadzora nad ljudima, teritorijem i prirodnim resursima.¹² Jednako tako, država gubi isključivi monopol na sigurnost što prikazuje i pristup liberalnog idealizma.

Drugi tradicionalni pristup koji je usredotočen na državu je liberalni idealizam. Liberalizam svoje korijene ima u prosvjetiteljstvu 18. stoljeća, a na snazi dobiva početkom

¹¹ Collins 2010: 33

¹² Grizold 1998: 30

20. stoljeća zbog izbijanja Prvog svjetskog rata koji je potakao razmišljanja o novim načinima funkcioniranja država i o novom sigurnosnom uređenju. Pristup kritizira brojne nedostatke koje u sebi nosi realizam u međunarodnim odnosima te uvodi vlastite poglede na međunarodne odnose, a posljedično i na sigurnost. Liberalizam odbacuje stajalište da države svoj interes mogu ostvariti isključivo vojnim sposobnostima u sklopu pesimističnog stava nepovjerenja prema bilo kojim drugim akterima već predlaže suradnju u međunarodnoj zajednici. U odnosu na realizam, usredotočenost na državu u liberalizmu odnosi se na državu kao predstavnicu određene političke skupine u međunarodnim odnosima te taj fokus označava da je država nositeljica određenih unutarnjih vrijednosti i stavova. Međutim, liberalisti smatraju da država nije jedini faktor u međunarodnoj zajednici, već najvažniji zbog potencijala za predstavljanje određenih skupina.¹³ Također, anarhično okruženje međunarodne zajednice za liberaliste ne predstavlja značajan problem ukoliko suradnju ne čini nepotrebno teškom. Pristup naglasak postavlja na suradnju između država, a posebno naglašava veću mogućnost suradnje između onih država koje su posjeduju demokratsko uređenje. Suradnja između država ne leži samo u sigurnosnim pitanjima, nego u slobodnoj trgovini, razmjeni ideja, tehnologije i znanja i brojnim drugim aspektima. U odnosu na realizam i vojnu moć za koju se zalaže, liberalizam zastupa meku moć koja označava prestiž, moralni autoritet i ostale elemente vodstva, sposobnost stvaranja koalicija i promoviranje suradnje između država i ostalih međunarodnih aktera te upotrebu utjecaja za vršenje pritiska i uvjeravanje kako bi se održali standardi međunarodne zajednice.¹⁴ Liberalisti smatraju da uz države u međunarodnim odnosima mjesto mogu pronaći brojne regionalne i međunarodne organizacije i institucije te aktivnosti građana, a prvi od takvih pokušaja bila je Liga naroda, nastala kao posljedica pronalaska mira u svijetu nakon Prvog svjetskog rata, a nakon Drugog svjetskog rata zamjenjuje je druga organizacija, Ujedinjeni narodi. Te organizacije trebale su omogućiti sigurnost u međunarodnoj zajednici, no prva je doživjela neuspjeh pojavom Drugog svjetskog rata, a druga organizacija, Ujedinjeni narodi, danas posjeduje sve manji utjecaj na međunarodnu sigurnost te preuzimaju druge organizacije regionalnog tipa.¹⁵

Pristup liberalizma radi svojevrstan pomak od pogleda na države kao stalno sukobljene aktere, na aktere sklone suradnji u međunarodnoj zajednici. Stoga je uz pristup liberalizma povezan pojam međunarodne sigurnosti. Međunarodna sigurnost nije samo zbog nacionalnih sigurnosti, nego predstavlja usvajanje određenih vrijednosti u međunarodnim

¹³ Collins 2010: 43

¹⁴ Collins 2010: 46

¹⁵ Jakešević 2012: 11

odnosima i isto tako u odnosima u državi.¹⁶ Međunarodna sigurnost predstavlja opstanak cjelokupne međunarodne zajednice te zahtijeva suradnju svih država kako bi takav opstanak bio moguć, a takva sigurnost osigurana je kroz postojanje određenih međunarodnih institucija i organizacija koje služe kao sjecište nastojanja međunarodne zajednice da samoj sebi pruži sigurnost. Međunarodna sigurnost nastoji se osigurati kroz sustav kolektivne sigurnosti kakav postoji u prethodno spomenutim Ujedinjenim narodima te je nužno osigurati dovoljan stupanj suradnje i povjerenja kako bi se mogle ostvariti sigurnosne težnje cijele međunarodne zajednice.

Tradicionalni pristupi usredotočeni su na državu kao glavnog aktera u pitanjima sigurnosti s dva različita načina na koji država može pružati sigurnost, sukobom i nacionalnom vojnom moći ili suradnjom i kolektivnom sigurnošću. Suvremen razvoj na području sigurnosnih studija kritizirat će takvo stajalište u sklopu pristupa koji nosi naziv kritičke sigurnosne studije. Sam naziv kritičke sigurnosne studije potječe s konferencije održane na Sveučilištu York u Kanadi 1994. godine.¹⁷ Kritičke sigurnosne studije preispituju tvrdnje tradicionalnih pristupa koji zastupaju mišljenje kako je država u središtu sigurnosnih pitanja te koje najveći naglasak na ostvarenju sigurnosti, osiguranju opstanka i zaštiti od prijetnji stavljaju na vojnu silu, orijentirajući se time isključivo na vojnu sigurnost. Kritičke sigurnosne studije smatraju da država nije referentni objekt sigurnosti jer iako su važne, ljudska bića mogu biti ugrožena od strane drugih prijetnji koje nisu vezane uz države ili primjenu vojne sile. Također, smatraju da je potrebno proširiti sigurnost izvan same vojne sigurnosti, odnosno naglašavaju postojanje prijetnji koje nisu uzrokovane vojnom silom, niti ih vojna sila može spriječiti te, posljednje, uviđaju nužnost promjene načina na koji se sigurnost proučava.¹⁸ Kritičke studije odraz su brojnih teorijskih perspektiva poput konstruktivizma, postrukturalizma i postmarksizma, ali značajan doprinos oblikovanju pristupa dali su autori dviju škola, Kopenhaške i Velške škole.

Kopenhaška škola iznijela je dva važna sigurnosna koncepta, sektoralnu analizu sigurnosti Barryja Buzana i koncept sekuritizacije Olea Wæverera. Prema stajalištu Kopenhaške škole sigurnost, na način na koji je shvaćaju tradicionalni pristupi povezana je sa samo jednim njenim aspektom, a riječ je o vojnoj sigurnosti. Osim vojne sigurnosti, koja se sastoji od dvije razine, oružane sposobnosti za napad i obranu te percepcije država o

¹⁶ Grizold 1998: 30

¹⁷ Collins 2010: 74

¹⁸ Collins 2010: 79

namjerama drugih država, postoji sigurnost okoliša, ekonomska, društvena i politička sigurnost.¹⁹ Politička sigurnost obuhvaća organizacijsku stabilnost države, sustav vlasti i ideologije koje im daju legitimnost. Ekonomska sigurnost označava pristup resursima, financijama i tržištu što je nužno za održanje potrebnog blagostanja i državne moći. Društvena sigurnost predstavlja održivost, u sklopu prihvatljivih uvjeta za razvoj, tradicionalnog jezika, kulture, religijskog i nacionalnog identiteta te običaja. Ekološka sigurnost obuhvaća održavanje lokalne i planetarne biosfere kao nužnog sustava koji podupire sva ostala ljudska djelovanja.²⁰ Drugi značajan koncept je koncept sekuritizacije koji označava odnos prema sigurnosti kao prema govornom činu, odnosno konkretno djelovanje koje se izvodi pomoću samog izgovaranja.²¹ Određena sigurnosna pitanja postaju dijelom sigurnosti isključivo jer se o njima govori, a vrlo često političke elite su u stanju sekuritizirati određeno pitanje, iako ono i ne predstavlja prijetnju opstanku. Druga značajna škola je Velška škola, čiji se autori oslanjaju na postmarksističku kritičku teoriju, posebice na Frankfurtsku školu. Znatan doprinos školi daje autor Ken Booth koji smatra da se iz postmarksističke teorije mogu izvući teme korisne za kritičke sigurnosne studije te smatra da kritičke sigurnosne studije moraju omogućiti odgovor na tri ključna pitanja. Tri pitanja su što je stvarno, što je spoznaja i što treba činiti jer smatra da kritičke studije nisu prazna teorija nego ih je potrebno prakticirati, ne služe razumijevanju svijeta nego služe njegovoj promjeni.²²

Kritičke sigurnosne studije obuhvatile su brojne druge pristupe i njihova razumijevanja sigurnosti koji su zajedno omogućili novo shvaćanje sigurnosti i odmak od tradicionalnih pristupa. Tradicionalni pristupi orijentirani su na državu i na korištenje vojne moći ili u sukobljenoj zajednici ili pak u kooperativnoj međunarodnoj zajednici, vojna je sposobnost ta koja čini glavni element sigurnosti. Kritičke studije odbacuju takav pogled na sigurnost, uvode nov pogled koji vojsku i usredotočenost na državu smatraju isključivo jednim dijelom sigurnosne slike. Kritičke studije smatraju da postoje druge prijetnje po sigurnost čovjeka, a koje nisu uzrokovane od strane države i vojne sile niti mogu biti riješene tradicionalnim sredstvima. Stoga na pitanje, koje je prethodilo poglavlju o razvoju sigurnosnih studija, o mogućnosti primjene pojma sigurnosti na migrantsku krizu na Sredozemlju, postoji mogućnost odgovora. Promjene koje su nastupile na polju sigurnosnih studija otvaraju nova sigurnosna područja, na kojima je vidljiva prijetnja, ugroženost po

¹⁹ Collins 2010: 80

²⁰ Buzan, Weaver, de Wild 1998: 8

²¹ Collins 2010: 81

²² Collins 2010: 86

čovjeka kao pojedinca, a da to nije izravno povezano s primjenom vojne sile ili sukobom između država. Uz promjenu paradigme sigurnosti, mijenjaju se i sredstva koja se koriste u pružanju sigurnosti te vojna sredstva, neiskorištena u doba mira stupaju u službu drugih sigurnosnih sektora poput sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata na Sredozemlju. Sigurnost mijenja objekt sigurnosti s države na čovjeka kao pojedinca, a uz kritičke sigurnosne studije i njihova suvremena sigurnosna stajališta jedan je rad bio ključan za uspostavljanje novog poimanja ljudske sigurnosti, a riječ je o Izvješću o ljudskom razvoju iz 1994. godine.

4.Promjena sigurnosne paradigme – od nacionalne sigurnosti k sigurnosti pojedinca

Završetkom Hladnog rata i utrke u naoružanju, kao i kraja straha od moguće uporabe nuklearnog oružja započinje preispitivanje o sigurnosnim potrebama novog svijeta. Prestanak prijetnji koje su mogle biti obuzdane vojnim aspektom sigurnosti dovelo je do shvaćanja o postojanju drugih prijetnji koje svakodnevno narušavaju sigurnost ljudi. Također, dolazi do pojave svijesti o novim sigurnosnim prijetnjama koje u globaliziranom svijetu prelaze sve granice i problem su svih država i cijelog čovječanstva. Godine 1945. američki državni tajnik dao je izvještaj vladi o rezultatima konferencije u San Francisku na kojoj su osnovani Ujedinjeni narodi. Tom prilikom navodi da se bitka za mir mora voditi na dvije bojišnice. Prva je bojišnica sigurnosti koja pobjedu naziva slobodom od straha. Druga je ekonomska i socijalna bojišnica gdje pobjeda znači sloboda od oskudice. Samo pobjednik na obje bojišnice može svijetu osigurati trajni mir.²³

Na temelju njegovih riječi možemo zaključiti da je prva pobjeda ostvarena krajem Hladnog rata za veliki broj zemalja, ali druga pobjeda daleko je od ostvarenja za milijune ljudi. Pisanjem Izvješća o ljudskom razvoju 1994. godine, dr. Mahbub ul Haq ističe potrebu za promjenom viđenja sigurnosti. Na nove prijetnje odgovor više nije nacionalna sigurnost i usredotočenost na državu u pružanju sigurnosti ne može ih riješiti stoga je potrebno učiniti pomak s nacionalne sigurnosti na sigurnost pojedinca. Ul Haq navodi da je sada vrijeme da se napravi prijelaz s uskog koncepta nacionalne sigurnosti prema sveobuhvatnom konceptu

²³ ulHaq, 1994: 24 (izvor: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, pristupljeno: 07.04.2016.)

sigurnosti pojedinca.²⁴ Nove prijetnje poput gladi, siromaštva, bolesti, epidemija, ekoloških katastrofa, organiziranog kriminala, terorizma, ksenofobije, rasizma, trgovine ljudima i cyber zločina nisu problem samo jedne države već prelaze brojne granice i haraju cijelim svijetom te nakon svijesti o problemima koje nacionalna sigurnost ne može riješiti dolazi do promjene paradigme koja čovjeka kao pojedinca stavlja u središte te dolazi do ljudske sigurnosti, odnosno sigurnosti pojedinca.

Ul Haq prepoznaje sedam polja sigurnosti pojedinca počevši od ekonomske sigurnosti, sigurnosti prehrane, sigurnosti zdravlja, sigurnosti okoliša, osobne sigurnosti, sigurnosti zajednice te završivši s političkom sigurnosti.²⁵ Ekonomska sigurnost odnosi se na osiguran osnovni prihod, bilo od rada ili socijalne naknade. Sigurnost prehrane označava da svi ljudi u svako doba imaju fizički i ekonomski pristup osnovnoj prehrani. Sigurnost zdravlja obuhvaća dostupnost medicinskih usluga i razvoja samih zemalja uz uklanjanje opasnosti po zdravlje čovjeka iz okoliša koji ga okružuje. Sigurnost okoliša odnosi se očuvanje zdravog fizičkog okoliša o kojem ljudska bića ovise. Osobna sigurnost predstavlja slobodu od fizičkog nasilja od vlastite države, odnosno fizičkog mučenja, prijetnji drugih država, odnosno rata, prijetnji drugih ljudskih skupina, odnosno etničke tenzije, prijetnji pojedinaca ili bandi, prijetnji usmjerene protiv žena poput silovanja ili obiteljskog nasilja, prijetnji djeci utemeljene na njihovoj ranjivosti i ovisnosti o drugima te prijetnji sebi u vidu samoubojstva ili korištenja droga. Sigurnost zajednice predstavlja zaštitu članova zajednice od diskriminacije i zlostavljanja unutar samih zajednica, ali i od diskriminacije drugih prema zajednici poput etničkih tenzija ili diskriminacije domorodačkih naroda. Posljednje polje sigurnosti je politička sigurnost koja predstavlja mogućnost ljudi da žive u zajednici koja poštuje njihova temeljna ljudska prava. Izvješće Ujedinjenih naroda o ljudskom razvoju iz 1994. godine ne prikazuje sve globalne prijetnje čovjeku, ali cilja na velik broj takvih prijetnji i nastoji objasniti nužnost djelovanja u sprječavanju samih uzroka patnji koje trpe ljudi diljem svijeta poticanjem razvoja zemalja i svijesti o određenim problemima te utječe na samu promjenu paradigme sigurnosti.

Promjenom paradigme Komisija o ljudskoj sigurnosti u svom izvješću Ljudska sigurnost sad definira ljudsku sigurnost, odnosno sigurnost pojedinca kao zaštitu ključne srži svih ljudskih života poboljšavanjem ljudskih sloboda i ljudskog ostvarenja. Ljudska sigurnost

²⁴ ulHaq, 1994: 24 (izvor: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, pristupljeno: 07.04.2016.)

²⁵ ulHaq, 1994: 24-25 (izvor: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, pristupljeno: 07.04.2016.)

označava zaštitu temeljnih sloboda – sloboda koje su bit života. To znači zaštitu ljudi od ozbiljnih i široko proširenih prijetnji i situacija. Označava uporabu procesa koji grade na ljudskim snagama i težnjama. Označava stvaranje političkih, socijalnih, okolišnih, ekonomskih, vojnih i kulturnih sustava koji zajedno daju ljudima materijal za izgradnju opstanka, života i dostojanstva.²⁶

5. Migranti u novom konceptu ljudske sigurnosti

5.1. Definicija pojma migrant

S promjenom sigurnosne paradigme i stavljanjem čovjeka kao pojedinca u centar sigurnosnih aktivnosti i potreba otkrivaju se nove prijetnje po život, zdravlje i dostojanstvo ljudi, ali i nove ljudske grupacije koje su ugrožene i koje novi koncept sigurnosti nastoji zaštititi. Jedna od ljudskih zajednica koju obuhvaća nova koncepcija sigurnosti su migranti. Druga ljudska grupacija koja je znatno ugroženija su izbjeglice. Dva pojma često se koriste poput sinonima, ali je riječ o dvije različite skupine koja posjeduju različit status i zahtijevaju različitu zaštitu.

Migrant prema definiciji UNESCO-a podrazumijeva svaku osobu koja privremeno ili trajno živi u zemlji u kojoj nije rođena, a stekla je određene i značajne društvene poveznice s tom zemljom.²⁷ Takva definicija ne obuhvaća dovoljno širok spektar te je proširena u međunarodnoj Konvenciji o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji u kojoj pojam migrant obuhvaća svaku osobu koja će biti, koja jest ili koja je bila uključena u aktivnost za koju prima naknadu u državi čiji nije državljanin. Članovi obitelji su supružnici ili partneri u vezi ekvivalentnoj braku, kao i njihova djeca i ostali zavisni članovi obitelji koje prepoznaje zakon.²⁸ Najširu definiciju migranta pruža Međunarodna organizacija za migracije koja definira migrante kao svaku osobu koja prelazi ili je prešla granicu ili se kreće unutar države koja nije njeno uobičajeno mjesto prebivališta bez obzira na legalni status osobe, bez

²⁶ Ujedinjeni narodi, Sigurnost ljudi u teoriji i praksi, 2009: 5 (izvor: http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf, pristupljeno: 07.04.2016.)

²⁷ UNESCO, Migrant/Migracija (izvor: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/migrant/>, pristupljeno: 04.04.2016.)

²⁸ UNESCO, Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima Migranata, 2005: 25 (izvor: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001435/143557e.pdf>, pristupljeno: 04.04.2016.)

obzira je li kretanje osobe dobrovoljno ili ne, bez obzira na razloge kretanja i duljine boravka.²⁹

5.2. Definicija pojma izbjeglica

Druga skupina koja je još ugroženija su izbjeglice i one su pod posebnom međunarodnom zaštitom jer zbog određenih specifičnih razloga, poput rata, političkog ili vjerskog progona ili nekog drugog razloga, njihova matična država ne pruža zaštitu temeljnih ljudskih prava te je zadatak međunarodne zajednice da im osigura zaštitu. Izbjeglice su zaštićene Konvencijom Ujedinjenih naroda o statusu izbjeglica iz 1951. godine i Protokolom konvencije iz 1967. godine te drugim regionalnim dokumentima slične tematike. Zaštita izbjeglica dio je međunarodnog prava i obvezuje i one države koje nisu potpisnice na zaštitu izbjeglica. Prema Ujedinjenim narodima izbjeglica je osoba koja se nalazi izvan zemlje svoje narodnosti ili uobičajenog prebivanja i ima osnovan strah od progona zbog svoje rase, vjere, narodnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja te je u nemogućnosti ili se ne želi staviti pod zaštitu te zemlje ili se vratiti u nju zbog straha od progona.³⁰

Prema novoj sigurnosnoj paradigmi migranti i izbjeglice dolaze u fokus zaštite jer su posebno ugrožene i postoji velike prijetnje po njihov život, zdravlje i dostojanstvo. Njihovo izbjivanje od zaštite ili čak progona od strane vlastite države stavlja ih u poziciju različitu od pojedinaca koji borave u vlastitoj državi, odnosno njihova država ne može im ili je nevoljna osigurati njihova temeljna ljudska prava te je moralna obveza međunarodne zajednice da im ona osigura jamstva sigurnosti. Međutim, sigurnost povezana s pitanjem migranata ima dvojako značenje te postoje dva smjera sigurnosnog djelovanja ovisno o shvaćanju subjekta ugroze.

5.3. Neregularne migracije

Migracije ljudi primjetne su tijekom cijele ljudske povijesti bile uzrokovane potragom za hranom, bijegom od rata, nepovoljnih klimatskih uvjeta, osvajanjem i istraživanjem novih

²⁹ Međunarodna organizacija za migraciju (IOM), Osnovni pojmovi o migraciji (izvor: <https://www.iom.int/key-migration-terms#Migrant>, pristupljeno: 04.04.2016.)

³⁰ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR), Konvencija iz 1951 vezano uz status izbjeglica i protokol iz 1967, 2011:3 (izvor: <http://www.unhcr.org/4ec262df9.html>, pristupljeno: 07.04.2016.)

područja, trgovinom, bijegom od političkog ili vjerskog progona te brojnim drugim razlozima. Same po sebi migracije su poželjne jer pružaju doprinose različitih kulturnih iskustava, donose brojne inovacije koje mogu unaprijediti ljudske živote ili pružaju potrebnu snagu za radne pothvate. Negativna konotacija koja je ponekad povezana s migracijama vezana je uz neregularne migracije. Koser definira neregularne migracije kao one koje su povezane s neregularnim protokom i ulaskom osoba u određenu državu.³¹ Autor proširuje definiciju na sekundarne neregularne migracije koje se odnose na tražitelje azila i izbjeglice koje se kreću na neregularan način iz zemlje gdje su zatražile azil ili gdje im je dodijeljen izbjeglički status.³² Neregularne migracije obuhvaćaju sve one migracije u kojem je ulaz u zemlju ostvaren izvan regularnih propisa, primjerice ulaz izvan standardnih graničnih prijelaza, ulaz bez potrebne dokumentacije poput putovnica ili viza, ulaz krijumčarenjem, napuštanje zemalja davateljica azila u potrazi za boljim statusom, izbjeglička kretanja koja uključuju nedozvoljen prijelaz granica i druga slična kretanja. U slučaju neregularnih migracija dolazi upravo do dvojakog aspekta sigurnosti u slučaju migranata i izbjeglica, a to su sigurnosne prijetnje po same migrante i izbjeglice te sigurnosne prijetnje po odredišne zemlje migranata.

5.4. Sigurnosne prijetnje po odredišne zemlje migranata

Prema viđenju nacionalne sigurnosti zadaća svake države je zaštititi vlastiti teritorij, granice i građane koji se nalaze na njenom teritoriju od sigurnosnih prijetnji. Kod neregularnih migracija prvi problem na koji nailaze odredišne zemlje je problem narušavanja državnog suvereniteta.³³ Naime, jedna od odlike države je međunarodno pravo kontrole vlastitih granica i graničnih prijelaza te suverenitet države može biti narušen kada se ta karakteristika države narušava. Jedan od načina pružanja sigurnosti je saznanje države tko ulazi u njen teritorij te je potrebno njeno odobrenje ili njena procjena stvara li ulazak određene osobe opasnost po njene građane. Ukoliko država nema mogućnost takve procjene rizika ona gubi dio svog suvereniteta te se ne može osigurati od potencijalnih prijetnji stvorenih neregularnim ulaskom.

Iduća percipirana prijetnja po državu može biti narušavanje njenog gospodarskog sustava. Država može prolaziti kroz svojevrsnu ekonomsku krizu koja je već narušila procese ponude i potražnje radne snage te priljev migranata može dodatno poljuljati te procese

³¹ Koser, 2005: 2

³² Koser, 2005: 5

³³ Wohlfeld, 2014: 63

pružajući jeftiniju radnu snagu te smanjiti broj radnih mjesta za građane odredišne zemlje. Čak 52% ispitanika s područja Europe smatra da je potrebno smanjiti priljev migranata, posebno u državama u kojima nezaposlenost prelazi 15% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva. U državama koje imaju visoke prihode od ekonomije 17% ispitanika smatra da migranti oduzimaju poslove domicilnom stanovništvu, a taj postotak raste u zemljama s nižim gospodarskim prihodima.³⁴ Država, također, može imati socijalni sustav koji osigurava minimalnu socijalnu naknadu čiji korisnici mogu postati migranti te na taj način može dodatno opteretiti socijalni sustav države primateljice ukoliko je riječ o većem broju migranata unutar njenih granica.

Nadalje, radi takvih strahova, bili oni stvarni ili ne, može doći do pojave radikalnih desničarskih i rasističkih organizacija ili političkih struja.³⁵ Desničarske i rasističke organizacije mogu poljuljati demokratske vrijednosti i biti odgovorne za organiziranje prosvjeda, nereda, napada na migrante ili poduzimati druge mjere koje bi mogle ugroziti javni red i mir odredišne zemlje. Slijedeće, migranti mogu potjecati iz države koja nema demokratski sustav te mogu biti nosioci uvjerenja koja mogu biti suprotna demokratskoj tradiciji ukoliko je zemlja primateljica demokratski sustav te postoji mogućnost da veliki priljev migranata i izbjeglica iz neuspješnih država podrije demokratsko upravljanje i stabilnost država prijema.³⁶

Opasnost po odredišne zemlje mogu predstavljati širenja zaraznih bolesti koje bi mogle ugroziti domicilno stanovništvo i narušiti za njega siguran i zdrav okoliš. Epidemije, opasne i smrtonosne zarazne bolesti ili širenje virusa HIV-a koji uzrokuje AIDS mogu biti potencijalne prijetnje po državu ukoliko migranti dolaze iz područja koja posjeduju veći broj zaraženih osoba poput primjerice SARS virusa koji je bio povezan s azijskim državama, ali je uzrokovao paniku diljem svijeta zbog mogućnosti prenošenja preko državnih granica kretanjima ljudi.³⁷

U nedostatku sredstava za preživljavanje migranti se mogu okrenuti kriminalnim aktivnostima i na taj način ugroziti stanovništvo primateljice ili sami razlog njihova migriranja može biti priključenje već postojećoj zajednici organiziranog kriminala koja već poduzima protupravne radnje u odredišnoj zemlji te se mogu uključiti u aktivnosti trgovine

³⁴ Međunarodna organizacija za migraciju (IOM), *How the world views migration*, 2015: 2 (izvor: http://publications.iom.int/system/files/how_the_world_gallup.pdf, pristupljeno: 04.04.2016.)

³⁵ Stajić u: Tatalović, 2006: 129

³⁶ Kegli, Vitkof u: Tatalović, 2006: 128

³⁷ Tatalović, 2006: 142

ljudima (posebice ženama i djecom), trgovine ljudskim organima, trgovine narkoticima i opasnim materijalima (uran, plutonij), općenito ilegalnom trgovinom i prostitucijom. Uz taj opasni krug organiziranog kriminala vrlo često se veže i pojam pranja novca i korupcije i potpomaganje terorističkih skupina.³⁸

Posljednja od najviše izraženih prijetnji po odredišnu zemlju predstavlja terorizam. Migranti mogu biti član terorističke skupine, dijeliti uvjerenja s određenom terorističkom skupinom ili djelovati samostalno u terorističkom činu u državi primateljici. Nakon jedanaestog rujna u Sjedinjenim Američkim Državama i objave rata terorizmu na globalnoj razini te najnovijih događaja povezanih s terorističkim napadima u Francuskoj ili Belgiji na tlu Europe strah od terorizma na prvom je mjestu na ljestvici prijetnji koje mogu uzrokovati migranti. Terorizam se može definirati kao napad na pripadnike tijela vlasti jedne zemlje, civile, objekte i druga materijalna dobra radi ostvarivanja nekog političkog cilja.³⁹ Neregularne migracije mogu biti otežavajući faktor u otkrivanju terorističkih djelovanja te stoga trenutno predstavljaju jedan od najvećih sigurnosnih rizika po državu primateljicu.

5.5. Sigurnosne prijetnje po migrante i izbjeglice

S druge strane dvojake pojave sigurnosti migranata, a koje su vezane uz neregularne migracije, su sigurnosne prijetnje po same migrante koje svakodnevno ugrožavaju tu ljudsku zajednicu te ne iznenađuje potreba da se po novom konceptu ljudske sigurnosti migranti stave u kategoriju osoba koje imaju potrebu za zaštitom. Prethodne navedene prijetnje po državu spadaju u nacionalnu sigurnost te je primjetno da u njihovom rješavanju nema mjesta za zaštitom migrantske populacije. Stoga novi koncept prepoznaje potrebu zaštite migranata i izbjeglica i prepoznaje brojne prijetnje koje na njih utječu.

Prva sigurnosna prijetnja s kojom se susreću zajednice migranata i izbjeglica svakako se odnosi na mogućnost da tijekom migracije sam njihov život i zdravlje budu ugroženi. Migranti i izbjeglice koji napuštaju svoje zemlje zbog straha od progona ili zbog želja za boljim životnim uvjetima često poduzimaju riskantna putovanja koja mogu rezultirati gubitkom života. Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije gotovo 3800 ljudi

³⁸ Tatalović, 2006: 123

³⁹ Tatalović, 2006: 118

svoj je život izgubilo prelaskom Sredozemnog mora u 2015. godini⁴⁰, a negativan trend nastavlja se i u 2016 godini te je do srpnja život izgubilo 2898 ljudi.⁴¹ Migranti na putovanjima stradavaju zbog nesreća koje se mogu dogoditi tijekom putovanja, ali također izloženost elementima, glad, žeđ i bolest mogu biti uzrok njihove smrti tijekom putovanja.

Migranti su također podložni raznim oboljenjima pri putovanju zbog nedostatka adekvatne liječničke skrbi, ali i zbog nepovoljnih životnih uvjeta ili prijenosnih bolesti ukoliko je riječ o masovnijim kretanjima. Zbog svoje izloženosti migranti su podložni fizičkim i mentalnim oboljenjima te je zaštita zdravlja migranata dio nove sigurnosne paradigme koja zdravlje shvaća kao jednim od ljudskih prava koje novi koncept sigurnosti štiti.⁴² Migranti u odredišnim zemljama mogu raditi poslove koji su slabije plaćeni i opasni što može ugroziti njihovo zdravlje, a može im biti otežan pristup osnovnim liječničkim uslugama.⁴³ Posebne potrebe za zdravstvenom zaštitom mogu imati oni migranti i izbjeglice čija su oboljenja vezana uz izloženost nasilju ili diskriminaciji te oni koji su žrtve ratnih zločina ili stradavanja, žrtve trgovine ljudima, mučenja, ropstva ili seksualnog iskorištavanja.

Sigurnosna prijetnja migrantima također proizlazi iz gubitka njihova dostojanstva, uz gubitak zdravlja i života. Migranti mogu postati žrtve zahvaljujući svom ranjivom statusu te primjerice prilikom neregularnih migracija i krijumčarenja u zemlju ili po dolasku u odredišnu zemlju mogu postati žrtve trgovinom ljudima, seksualnog traffickinga, ropstva, prostitucije, prisilnog rada i biti izloženi nehumanim postupcima poput mučenja i oduzimanja slobode te fizičkog i mentalnog zlostavljanja. Stoga novi koncept ljudske sigurnosti teži zaštititi temeljnih prava i sloboda čovjeka koji uz zaštitu ljudskog života i zdravlja štiti i ljudsko dostojanstvo te prepoznaje posebnu ranjivost migranata i izbjeglica kao potencijalnih žrtava ovih zločina.

Nadalje, migranti su izloženi raznim oblicima diskriminacije, odnosno postoje prijetnje koje im onemogućuju ostvarenje jednakosti i svojih prava. Migranti mogu tvoriti umjetne manjine u odredišnim zemljama te se mogu susresti s uskraćivanjem cijelog spektra

⁴⁰ Međunarodna organizacija za migracije, Projekt za nestale migrante, obnovljeni podaci 18.12.2015. (izvor: <https://www.iom.int/infographics/missing-migrants-project-mediterranean-update-18-december-2015>, pristupljeno: 04.04.2016.)

⁴¹ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Hitna reakcija za izbjeglice/migrante na Sredozemlju, 2016 (izvor: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, pristupljeno: 17.07.2016.)

⁴² Ujedinjeni narodi, Ured visokog povjerenika za ljudska prava, Međunarodna migracija, zdravlje i ljudska prava, 2013: 15 (izvor: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/WHO_IOM_UNOHCHRPublication.pdf, pristupljeno: 08.04.2016.)

⁴³ Rechel, 2011: 4

ljudskih prava. Diskriminacija može proistjecati iz ksenofobije i rasizma koje mogu biti izražene kroz napade na migrante, kroz govor mržnje, uskraćivanje mogućnosti za zaposlenje, uskraćivanja pravnih ili medicinskih usluga ili mogu biti ignorirane od strane policijskih organa ili drugih državnih ili nedržavnih institucija. Diskriminacija može proistjecati od samih država u obliku istražnog pritvaranja u sumnji na terorizam i organizirani kriminalpoput diskutabilnog zatvora Guantanamo u Sjedinjenim Američkim Državama u kojima osobe vrlo teško ostvaruju svoja osnovna prava i slobode ili država može odbiti zahtjev za azilom te čak i deportirati migrante sa svog teritorija što ih vraća u nepovoljne pozicije i u potencijalne nove ugroze.

Migranti se susreću i s brojnim drugim teškoćama kako tijekom same migracije tako i po dolasku u odredišne zemlje. Suočavaju se s nedostacima sredstava za život, teškoćama prilagodbe na nov životni okoliš, susreću se s jezičnim barijerama i ostalim svakodnevnim poteškoćama. Novi koncept sigurnosti, iako potiče inkluziju migranata, još uvijek se usredotočuje na goruće probleme migranata i izbjeglica, a to je osiguranje njihova života, zdravlja i dostojanstva uporabom različitih instrumenata u kojem se isprepleću djelovanja država, međunarodnih državnih i nedržavnih organizacija, agencija međunarodnih tijela, bilateralne, multilateralne i regionalne suradnje država, a u svrhu obuhvatnijeg i kvalitetnijeg djelovanja po pitanjima ljudske sigurnosti. Jedan od primjera takve suradnje je spašavanje migranata i izbjeglica na Sredozemnom moru na kojem svakodnevno stotine ljudi umire u pokušaju dolaska do europske obale i do boljeg života kako u bijegu od straha izazvanog ratom i progonom, tako i u bijegu od oskudice izazvane posljedicama rata ili nepovoljnim ekonomskim kretanjima što je izvrsna studija slučaja u prikazu novog koncepta ljudske sigurnosti u slučaju zaštite migranata i izbjeglica.

6.Vojne operacije u miru

6.1.Vojne operacije u miru i izvanrednim okolnostima

Krajem Hladnog rata i promjenom sigurnosne paradigme dolazi do slabljenja uloge vojske u njenim primarnim zadaćama, očuvanje države od vanjske prijetnje ratom. Oružane snage, gubitkom svoje primarne zadaće na europskom tlu, ostaju u svojevrsnom vakumu po pitanjima vlastite djelatnosti. Iako je Republika Hrvatska imala nedavno ratno iskustvo u obrani zemlje u Domovinskom ratu, također i Hrvatska pripada zemljama kojima rat više nije

vjerojatna prijetnja. Ratnim sukobima na području Jugoslavije završili su ratni sukobi na području Europe, dok zapadne europske zemlje takvo iskustvo rata na vlastitom prostoru nisu imale od završetka Drugog svjetskog rata. Oružane snage u državama Europe stoga postaju visoko vrijedan, ali neiskorišteni resurs s velikim brojem obučenog ljudstva, s velikim brojem sredstava kako transportnih, komunikacijskih, medicinskih i drugih čije se postojanje nužno moralo proširiti na korištenje u druge, neratne zadaće.

S promjenom sigurnosne paradigme od nacionalne k ljudskoj sigurnosti dolazi do identifikacije brojnih nevojnih prijetnji i potrebe za korištenjem vojnih resursa, prvenstveno onih logističkih i infrastrukturnih aspekata vojnih resursa.⁴⁴ Vojska sudjeluje u vojnim operacijama koje su sve manje obilježene uporabom sile, a sve više postaju specifičan dio sveukupne akcije naručene i legitimirane na institucionalnoj razini i u propisanoj proceduri za donošenje odluka.⁴⁵ Oružane snage danas koriste se u raznim oblicima pružanja humanitarne pomoći, ovisno o obliku potrebe za njihovim djelovanjem. Djelovanje vojnih struktura u pružanju humanitarne pomoći kombinirano je s civilnim djelovanjem te je nadzor takvih operacija civilna, odnosno politička kompetencija.

Vojne operacije u miru ili izvanrednim okolnostima provode se u nekoliko osnovnih oblika, a to su odvrćanje, mirovne operacije, vojna domovinska pomoć te humanitarna pomoć. Odvrćanje je temeljeno na potencijalu sposobnosti vojnih snaga i igra bitnu ulogu u svakoj obrani općenito. Ono podupire diplomatske djelatnosti da bi se spriječio oružani sukob, a svrha je odvratiti protivnika od njegovih vojnih namjera i uvjeriti ga da je cijena veća nego eventualni dobitak. Mirovne operacije podrazumijevaju provedbu i nadgledanje mirovnih sporazuma pod okriljem Ujedinjenih naroda i drugih međunarodnih organizacija. Vojna domovinska pomoć obuhvaća sve vojne djelatnosti u potpori građanskim vlastima. Humanitarna pomoć uključuje uporabu vojnih resursa za dopremu pomoći diljem svijeta radi ublažavanja učinaka katastrofa bez obzira na njihov uzrok.⁴⁶

6.2. Korištenje vojske u pružanju humanitarne pomoći

Prema geografskom pružanju humanitarne pomoći sudjelovanje oružanih snaga možemo razvrstati na domaće i inozemno djelovanje. U slučaju domaćeg djelovanja, oružane

⁴⁴ Europska komisija, Europski konsenzus o humanitarnoj pomoći, 2015: 20 (izvor: http://ec.europa.eu/echo/files/media/publications/consensus_en.pdf, pristupljeno: 08.04.2016.)

⁴⁵ Barić, Barišić, Mareković, 2003: 161

⁴⁶ Barić, Barišić, Mareković, 2003: 163

snage unutar teritorija vlastite države pružaju pomoć građanima i svim razinama državne vlasti u provedbi humanitarnih aktivnosti. Zahvaljujući brojnim resursima, brojnosti ljudstva koje može brzo biti stavljeno na raspolaganje s obzirom na njihovu stratešku raspodijeljenost na teritoriju države te jasnu hijerarhiju koja olakšava prijenos dužnosti i obveza duž zapovjednog lanca oružane snage unutar vlastite države mogu znatno pridonijeti olakšavanju humanitarne krize.

Oružane snage mogu biti upotrijebljene u slučaju prirodnih katastrofa poput potresa, poplava, požara, uragana, tsunamija i drugih prirodnih katastrofa koje mogu ili ne moraju biti povezane s daljnjim oblicima pomoći, poput djelovanja u slučaju nuklearnih katastrofa, epidemija velikih razmjera ili potrebe za izvlačenjem i spašavanjem velikog broja ljudi s kriznih područja i njihove imovine (izvlačenje žive imovine poput spašavanja životinja s farmi, spašavanje poljoprivrednih dobara ili stambenih objekata u slučaju požara i drugo). Nadalje, vojska u vlastitoj zemlji može pružiti hitnu medicinsku pomoć, osigurati transport dobara i ljudi, uspostaviti komunikacije u slučaju prekida njihova uobičajena rada, osigurati dekontaminaciju u slučaju nuklearne, kemijske ili biološke opasnosti, prihvatilišne centre te transportirati dobra nužna za osnovnu pomoć ugroženom građanstvu. Oružane snage u vlastitoj zemlji su pod nadzorom državnih vlasti i služe kao potpora policijskim snagama i drugim civilnim organizacijama za humanitarnu pomoć poput Crvenog križa ili ad hoc neformalnih udruženja volontera.

Djelovanje oružanih snaga u inozemstvu, odnosno na međunarodnoj razini posjeduje slične, ali ipak proširene zadaće koje proizlaze iz okruženja i stupnja sigurnosne prijetnje koje se znatno razlikuje u odnosu na djelovanje unutar vlastite zemlje. Prema cilju i načinu provedbe možemo ih razvrstati na skupinu međunarodnih mirovnih operacija, skupinu operacija potpore drugih nositelja moći u bavljenju izvorno nevojnim oblicima agresije te skupinu operacija potpore za prevladavanje posljedica katastrofa.⁴⁷ Iako je djelovanje oružanih snaga diljem svijeta najviše prepoznato kroz sudjelovanje u mirovnim operacijama koje predstavljaju preventivnu diplomaciju, stvaranje mira i očuvanje mira⁴⁸, odnosno svojevrsna djelovanja na načelu nužnosti humanitarne intervencije te sprječavanja ratnih sukoba i održavanja prestanka sukoba, sve veći značaj u djelovanju vojske preuzima humanitarna dimenzija pružanja pomoći.

⁴⁷ Barić, Barišić, Mareković, 2003: 163

⁴⁸ Dokumenti Ujedinjenih naroda, Agenda za mir, 1992 (izvor: <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>, pristupljeno: 06.04.2016.)

Sveukupne zadaće u vojnim operacijama u miru i izvanrednim okolnostima obuhvaćaju razdvajanje sukobljenih strana duž tampon-pojasa, zadaće vojnih promatrača, preventivno stacioniranje mirovnih snaga, pružanje i zaštitu dostave humanitarne pomoći, potporu prijelaznim vlastima, provedbu sankcija, prisilno razdvajanje sukobljenih strana, razoružavanje sukobljenih strana i uništavanje oružja, osiguravanje povratka i zaštitu izbjeglica i prognanika, uspostavu infrastrukture građanske vlasti, policije i sudstva, nadzor poštovanja ljudskih prava, nadgledanje izbora, uspostava i održavanje javnog reda i pravnog poretka te očuvanje sigurnosti ugroženih nacionalnih manjina.⁴⁹

Iz ovih sveukupnih zadaća, za humanitarnu dimenziju oružanih snaga, izdvojimo pružanje i zaštitu dostave humanitarne pomoći, osiguravanje povratka i zaštitu izbjeglica i prognanika, nadzor poštovanja ljudskih prava te očuvanje sigurnosti ugroženih nacionalnih manjina. Vojne zadaće u međunarodnim operacijama pružanja humanitarne pomoći slične su djelovanju unutar države, riječ je o pružanju sličnih ili istih resursa vojne logistike ili infrastrukture kao i znanje i obuke njenih pripadnika kao u sličnim krizama u domaćem okruženju, no ono što se može nadodati da vojska pruža zaštitu ljudskih prava pojedinaca i fizičku zaštitu samoj sebi, drugim sudionicima humanitarne aktivnosti poput državnih ili nedržavnih tijela i međunarodnih organizacija te može štititi pripadnike nacionalnih manjina koji su ugroženi fizičkom prijetnjom. Na taj način vojska pruža siguran okoliš u kojem djeluje civilni sektor i humanitarni akteri.⁵⁰

Takvim novim djelovanjem oružanih snaga u vojnim operacijama u miru ili izvanrednim okolnostima stvara nova poimanja civilno-vojnih odnosa te prema Uredu Ujedinjenih naroda za koordinaciju humanitarnih poslova (OCHA) takvi odnosi stvaraju koherentan i konzistentan humanitaran pristup vojnih aktera diljem humanitarne zajednice, osiguravaju da je veza između humanitarnih i vojnih aktera prikladna operacijskom i pravnom kontekstu, osiguravaju prikladnu i pravovremenu uporabu stranih ili domaćih vojnih sredstava za potporu humanitarnih operacija kada su civilni kapaciteti nedovoljni ili u nemogućnosti popuniti ozbiljne praznine u humanitarnoj pomoći, pomažu sačuvati humanitarni prostor održavanjem jasne razlike između identiteta, funkcija i uloga humanitarnog osoblja i vojnih

⁴⁹ Barić, Barišić, Mareković, 2003: 168

⁵⁰ Europska komisija, Civilno-vojni odnosi u humanitarnim krizama, 2016: 1 (izvor: http://ec.europa.eu/echo/files/civil-military-relations/civilmil_humanitarian_crises_en.pdf, pristupljeno: 08.04.2016.)

aktera, osiguravaju dosljednost pomoći izbjegavanjem udvostručenja pružanja pomoći od strane vojnih i humanitarnih aktera te kada je prikladno provode zajedničke ciljeve.⁵¹

Uloga vojnih aktera u pružanju humanitarne pomoći se svakodnevno širi na nove zadaće u skladu s novom paradigmom ljudske sigurnosti koja oružanim snagama omogućava djelovanje izvan klasične ratne aktivnosti. Vojska postaje znatno fleksibilniji instrument nego li u ulozi koju je nosila u paradigmi isključivo vojne primjene i zaštite nacionalne sigurnosti te danas sudjeluje u pomoći u izvanrednim okolnostima ili krizama preuzimajući novu dodatnu zadaću humanitarnog djelovanja zbog određene praznine ili nedostatka civilnog sektora u pružanju humanitarne pomoći. Oružane snage suočavaju se s novim izazovima koji svakodnevno zahtijevaju njihovu novu i drugačiju uporabu, što je primjetno u korištenju vojnih resursa u trenutnoj migrantskoj i izbjegličkoj krizi na Sredozemnom moru, u kojem vojska sudjeluje u potrazi i spašavanju migranata popunjavajući prazninu humanitarnih civilnih aktera. Iako vojska sudjeluje u novim i neratnim zadaćama to ne znači da vojska gubi svoju primarnu zadaću zaštite države od vanjskih prijetnji, već bi takvo djelovanje vojske moglo označiti očuvanje nacionalne sigurnosti, ali od novih nevojnih sigurnosnih prijetnji.

7.Sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata na Sredozemnom moru

Novi koncept ljudske sigurnosti koja je usmjerena na čovjeka kao pojedinca i zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda, a koja je posebno usmjerena na zaštitu ljudskog života, zdravlja i dostojanstva znatno je proširila spektar poimanja sigurnosnih prijetnji po navedene vrijednosti. Sigurnosni rizici u novoj sigurnosnoj paradigmi svakodnevno se proširuju prepoznavanjem novih izvora nesigurnosti. Godina 2015. na području Europe, a posebno u zemljama koje posjeduju izlaz na Sredozemno more te u zemljama na balkanskoj migrantskoj ruti, obilježena je rekordnim brojem pristizanja migranata i izbjeglica. Republika Hrvatska, kao zemlja koja posjeduje oba spomenuta faktora, izlaz na Sredozemno more i položaj na balkanskoj ruti, susrela se iznimnim priljevom izbjeglica i migranata na svojim granicama. Iako je Republika Hrvatska za većinu migranata i izbjeglica isključivo tranzitna zemlja prema drugim, gospodarski snažnijim članicama Europske unije, poput Njemačke, Švedske, Italije i

⁵¹ Europska komisija, Civilno-vojni odnosi u humanitarnim krizama, 2016: 3 (izvor: http://ec.europa.eu/echo/files/civil-military-relations/civilmil_humanitarian_crises_en.pdf, pristupljeno: 08.04.2016.)

Francuske, prvi kontakt s Europskom unijom za veliki broj izbjeglica i migranata je upravo na hrvatskoj granici te je Hrvatska osjetila posljedice migrantske krize, koja u 2016. godini i dalje ne jenjava.

Iako je put na balkanskoj ruti opasan po izbjeglice i migrante, stradanja migranata i izbjeglica na Sredozemnom moru znatno je veće od migrantske kopnene rute zbog same prirode putovanja morem koje migranti često poduzimaju u nesigurnim plovilima koja su preopterećena velikim brojem putnika te koja pružaju slabu ili nikakvu zaštitu od vremenskih uvjeta i hladnoće. Također, vrlo često migranti na takvom putovanju nemaju dovoljnu količinu resursa za osnovno preživljavanje kao ni osnovnu medicinsku skrb. Pomorsko putovanje Sredozemnim morem opasno je po migrante i izbjeglice, ali se velik broj njih ipak odlučuje na takve poduhvate u bijegu od ratnih zbivanja, političkog, vjerskog ili rasnog progona, lošeg postupanja od strane vlastitih država ili u potrazi za boljim ekonomskim uvjetima koje u zemljama iz kojih pristiže najveći broj migranata i izbjeglica mogu biti i više nego oskudni.

Migracije Sredozemnim morem česte su zbog relativne blizine najizbočenijih dijelova europske sredozemne obale, odnosno država čiji se teritorij svojim geografskim obličjem proteže u Sredozemno more poput Pirinejskog i Apeninskog poluotoka ili otočnih država poput Malte te otočnih arhipelaga poput onog u Grčkoj. Spomenute države su posljedično strateški odabir migrantima i izbjeglicama zbog blizine afričke sredozemne obale ili bliskoistočne sredozemne obale zbog najkraćeg pomorskog putovanja k zemljama Europske unije. Stoga migranti poduzimaju riskantna putovanja kako bi izbjegli ono što percipiraju još gorim, a to je ostanak u vlastitim državama. Poduzimajući takve rizike velik broj migranata i izbjeglica uspješno je završilo svoje prekomorsko putovanje te dospjelo do europske obale i željenih odredišnih zemalja u kojima su pronašli sigurnost od neizvjesnosti u svojim zemljama porijekla. Međutim, zastrašujući broj migranata i izbjeglica nije uspjelo u svom naumu te su život izgubili na svom morskom putovanju. U travnju 2015. godine 1308 migranata smrtno je stradalo ili nestalo u nekoliko pomorskih nesreća pri prelasku Sredozemnog mora što je potaklo države članice Europske unije na razmatranje novog pristupa ovoj sigurnosnoj prijetnji.⁵²

⁵² Međunarodna agencija za migracije, Kriza na Sredozemlju – u šest mjeseci 2015. godine: rekordan broj izbjeglica i migranata, 2015 (izvor: <http://www.unhcr.org/5592b9b36.html>, pristupljeno: 04.04.2016.)

7.1. Podaci o migracijama na Sredozemnom moru

Prema podacima Agencije Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR) i Međunarodne organizacije za migracije (IOM) u 2015. godini više od milijun ljudi je spas od rata, progona i siromaštva potražilo u Europi.⁵³ Priljev izbjeglica na europskom prostoru neviđen je od ratova na prostoru bivše Jugoslavije, a njihov broj svakodnevno raste. Tijekom 2015. godine zabilježen je rekordan broj pristizanja migranata i izbjeglica Sredozemnim morem te se završetkom iste godine taj broj popeo na 1 015 078 osoba koje su dospjele na europsku obalu.⁵⁴ Od tog milijunskog broja uspješnog prelaska u istoj godini zabilježeno je smrtno stradavanje ili nestanak 3771 osobe koje su poduzele prekomorsko putovanje.⁵⁵

Iako najveći broj putovanja Sredozemnim morem započinje u zemljama poput Maroka, Libije, Egipta, Tunisa, Grčke i Turske, migranti i izbjeglice najvećim brojem potječu iz drugih zemalja, a ove zemlje im služe kao tranzitne postaje i početak prekomorske rute. Od ukupnog milijunskog broja migranata i izbjeglica koje su prešle Sredozemno more u 2015. godini, njih čak 84% pristiže iz deset zemalja koje su istoj godini na svjetskoj razini proizvele najveći broj migranata i izbjeglica.⁵⁶ Prva zemlja na popisu je Sirijska Arapska Republika u kojoj dugogodišnji građanski rat potiče velik odljev stanovništva te je trenutni broj sirijskih izbjeglica u svijetu dosegao gotovo pet milijuna.⁵⁷ Od pet milijuna sirijskih izbjeglica u svijetu, 487 096 Sirijaca u 2015. godini pristiglo je u Europu prelaskom Sredozemnog mora, što čini 49% od ukupnog broja migranata koji su u istom razdoblju poduzeli istovrsno putovanje. Manji broj sirijskih izbjeglica na sredozemnoj ruti zabilježen je u Italiji, njih 7448, dok je u Grčkoj priljev bio izniman s čak 479 648 primljenih izbjeglica.⁵⁸ S obzirom da se ratna zbivanja u Sirijskoj Arapskoj Republici i dalje odvijaju te da uz građanski rat Siriji prijeti nova ugroza od samoproglašene Islamske države vrlo je vjerojatno da će se slična kretanja odvijati i u 2016. godini.

⁵³ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Zajednička izjava za medije UNHCR-a i IOM-a: Milijun izbjeglica i migranata u bijegu prema Europi u 2015. godini, 2016 (izvor: <http://www.unhcr.hr/component/content/article/165-unhcr/news-and-views/news/277-zajednicka-izjava-za-medije-unhcr-a-i-iom-a-milijun-izbjeglica-i-migranata-u-bijegu-prema-europi-u-2015-godini>, pristupljeno: 07.04.2016.)

⁵⁴ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Hitna reakcija za izbjeglice/migrante na Sredozemlju, 2016 (izvor: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, pristupljeno: 07.04.2016.)

⁵⁵ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Hitna reakcija za izbjeglice/migrante na Sredozemlju, 2016 (izvor: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, pristupljeno: 07.04.2016.)

⁵⁶ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Hitna reakcija za izbjeglice/migrante na Sredozemlju, 2016 (izvor: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, pristupljeno: 07.04.2016.)

⁵⁷ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Regionalna reakcija za izbjeglice u Siriji, 2016 (izvor: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, pristupljeno: 07.04.2016.)

⁵⁸ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Hitna reakcija za izbjeglice/migrante na Sredozemlju, 2016 (izvor: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, pristupljeno: 07.04.2016.)

Druga emitivna zemlja migranata i izbjeglica na Sredozemnom moru u 2015. godini bio je Afganistan čije su izbjeglice i migranti obuhvaćali 21% od ukupnog broj migranata koji su zabilježeni u prijelazu Sredozemnog mora. U Grčkoj zabilježeno je čak 209 367 osoba afganistanskog porijekla koje su doputovale morem u strahu od nasilja koje uzrokuju napadi talibana u zemlji koja se još uvijek nije oporavila od rata iz 2001. godine. Treća zemlja iz koje je velik broj migranata i izbjeglica potražilo sigurnost u Europi je Irak. Migranti i izbjeglice iračkog podrijetla u 2015. godini sačinjavale se 9% od ukupnog broja sredozemnih migranata i izbjeglica. Ukupan broj iračkih izbjeglica i migranata koje bježe od nove ugroze Islamske države, ali i posljedica rata u Iraku, iznosio je 88 757 osoba. Od ukupnog broja iračkih izbjeglica njih 996 zabilježeno je u Italiji, dok je 87 761 osoba zabilježeno po svom dolasku u Grčkoj. Četvrta zemlja iz koje se u 2015. godini iselio znatan broj stanovništva je Eritreja. Izbjeglice i migranti iz Eritreje koje iseljavaju zbog posljedica sukoba u Južnom Sudanu, gladi i općenito nestabilnosti u regiji sačinjavale su čak 4% od ukupnog broja osoba koje su pristigle sredozemnom rutom. U Italiji je zabilježen dolazak 39 162 eritrejske izbjeglice i migranta tijekom 2015. godine.

Peto mjesto dijele tri zemlje čiji su državljani napustili granice i prispjeli u Europu pomorskim putovanjem preko Sredozemlja, a to su Pakistan, Nigerija i Somalija. Svaka od ovih zemalja pojedinačno je dala oko 2% od ukupnog broja migranata i izbjeglica koje su prešle Sredozemno more tijekom 2015. godine. Ukupan broj pakistanskih migranata i izbjeglica iznosio je 25 426 osoba, od kojih je 1982 osobe zabilježeno u Italiji, a 23 444 osobe u Grčkoj. Nigerijskih izbjeglica i migranata bilo je ukupno 22 239, od čega su dvije osobe zabilježene na Malti, a 22 237 u Italiji. Somalijskih izbjeglica i migranata u istom je razdoblju 16 736, od čega su dvije osobe zabilježene na Malti, 12 433 osobe u Italiji i 4301 osoba u Grčkoj. Posljednje mjesto dijele Sudan, Gambija i Mali, tri države koje su svaka pojedinačno imale oko 1% izbjeglica i migranata sa svojih teritorija, a koje su u Europu dospjele prekomorskim putovanjem. Sudanskih izbjeglica i migranata bilo je ukupno 8965, od čega je trideset i tri osobe zabilježeno u Španjolskoj, a 8932 osobe zabilježene su u Italiji. Izbjeglica i migranata iz Gambije bilo je ukupno 8605, od čega je u Španjolskoj zabilježena 151 osoba, a u Italiji 8454 osobe. Izbjeglice i migranti iz države Mali činile su ukupno 5895 osoba, od čega je 27 zabilježeno na Malti, 42 u Španjolskoj i 5826 u Italiji.⁵⁹

⁵⁹ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Hitna reakcija za izbjeglice/migrante na Sredozemlju, 2016 (izvor: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, pristupljeno: 07.04.2016.)

Od sveukupnog broja pristiglih izbjeglica i migranata koji su u 2015. godini pristigli u Europu putovanjem preko Sredozemnog mora, najviše ih je zaprimila Grčka s brojem od 851 319 osoba, zatim je slijedi Italija sa 153 600 osoba, potom Španjolska s 3592 osobe te Malta sa 105 primljenih migranata i izbjeglica. Demografski gledano od ukupnog broja migranata i izbjeglica po svakoj zemlji primateljici pojedinačno u Grčku je pristiglo 45% muškaraca, 20% žena i 35% djece. U Italiju je pristiglo 75% muškaraca, 14% žena i 11% djece. Na Maltu je pristiglo 92% muškaraca, 8% žena, dok pristizanja djece nije bilo. U Španjolsku je pristiglo 83% muškaraca, 8% žena i 9% djece. Od ukupnog broja pristiglih migranata i izbjeglica na cijelom području zemalja primateljica na Sredozemnom moru, demografska slika iznosila je 50% muškaraca, 19% žena i 31% djece.⁶⁰

Prethodno spomenuti podaci odnose se na priče koje su imale sretan završetak po migrante i izbjeglice u odnosu na njihovo putovanje Sredozemnim morem. U istoj godini za koju su prethodno prikazani osnovni podaci o migrantima i izbjeglicama, 3771 osoba je poginula ili se smatra nestalom na moru. Porast broja stradalih na Sredozemlju kroz godine od 2010. godine kada je smrtno stradalo 20 osoba, do 2014. godine kada ih je stradalo 3500 do 2015. godine kada je smrtno stradalo gotovo 3800 osoba ozbiljan je pokazatelj kako takva putovanja ugrožavaju ljudski život te je potrebno omogućavanje pronalaska i spašavanja na moru radi sprječavanja daljnjih ljudskih gubitaka, a u svrhu sprječavanja prijetnji po ljudski život, zdravlje i dostojanstvo u novoj paradigmi ljudske sigurnosti i očuvanje vlastite nacionalne sigurnosti. Takvu potrebu prva je prepoznala Republika Italija započevši s prvom takvom operacijom na Sredozemnom moru.

7.2. Operacija Mare Nostrum

U listopadu 2013. godine, u blizini otoka Lampedusa koji pripada Republici Italiji smrtno je stradalo više od tristo migranata utapanjem u Sredozemnom moru.⁶¹ Talijanske vlasti, suočene s ovom ljudskom tragedijom i neizvjesnom prijetnjom po druge migrante i izbjeglice koje nastoje doći do europskih obala, započele su operaciju Mare Nostrum radi pronalaska i spašavanja života migranata pri prelasku do talijanskih obala. Operacija Mare

⁶⁰ Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Hitna reakcija za izbjeglice/migrante na Sredozemlju, 2016 (izvor: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, pristupljeno: 07.04.2016.)

⁶¹ Europska komisija, Frontexova združena Operacija Triton: Zajednički rad u upravljanju migracijom u središnjem Sredozemlju (izvor: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-566_en.htm, pristupljeno: 08.04.2016.)

Nostrum započela je 18. listopada 2013. godine jačanjem nadzora migrantskih kretanja u svrhu nadzora vlastitih pomorskih granica, ali i u svrhu spašavanja migranata i izbjeglica pronađenih na Sredozemnom moru.

Operaciju je vodila talijanska ratna mornarica, Marina Militare, na području sicilskog tjesnaca obuhvaćajući 70 000 km² morskog prostora koje je u prosjeku neprestano nadgledalo pet mornaričkih plovila. Provođenje operacije nadgledalo je Zapovjedništvo talijanske ratne mornarice smješteno u bazi Santa Rosa u Rimu, a korišteni resursi talijanske mornarice obuhvaćali su jedno amfibijsko plovilo s posebnim zapovjednim i kontrolnim odlikama te kapacitetom za smještaj i pružanje medicinskih usluga, jednu do dvije fregate i dvije korvete kao dodatna pomoć na otvorenom moru sa širokom paletom mogućnosti pružanja medicinske pomoći. Nadalje, na raspolaganju zahtjevima operaciji Mare Nostrum bili su i helikopteri za brzu reakciju oko Lampeduse i Catanije, San Marco brigadni timovi zaduženi za inspekciju plovila i sigurnost migranata, priobalna radarska mreža i automatski identifikacijski sustavi na obali. U operaciji su korišteni zrakoplovi ATLANTIC 1 za nadzor pomorskog prostora i MM P180 zrakoplov opremljen s opremom za termalno pretraživanje te letjelice bez posade Predator A+ i dva Camcoptera S 100. Na Lampedusi je uspostavljen logistički centar kao potpora operaciji, a u operaciji su sudjelovale podmornice, kao i policijski helikopter i dronovi ratnog zrakoplovstva.⁶²

Operacija Mare Nostrum rezultirala je spašavanjem 150 810 migranata od prijetnji po život i zdravlje na Sredozemnom moru u 421 operaciji pronalaska i spašavanja. Zaplijenjeno je pet plovila te je uhićeno 330 krijumčara ljudima koji su podvrgnuti pravosudnom procesu. Sveukupno u operaciji je sudjelovalo devetsto pripadnika vojnog osoblja uz pomoć organizacija poput Crvenog križa i Malteškog reda koji su pružali medicinsku, ali i druge oblike humanitarne pomoći.⁶³ Operacija je završila 31. listopada 2014. godine, na veliko razočaranje humanitarnih organizacija jer je operacija Mare Nostrum bila i više nego uspješna. Međutim, zbog prevelikih troškova po Republiku Italiju, koja je mjesečno izdvajala devet milijuna eura za potrebe operacije dok je Europska unija osigurala niti dva milijuna eura

⁶² Ministarstvo obrane Republike Italije, Mornarica, Operacija Mare Nostrum (izvor: <http://www.marina.difesa.it/EN/operations/Pagine/MareNostrum.aspx>, pristupljeno: 09.04.2016.)

⁶³ Ministarstvo obrane Republike Italije, Mornarica, Operacija Mare Nostrum (izvor: <http://www.marina.difesa.it/EN/operations/Pagine/MareNostrum.aspx>, pristupljeno: 09.04.2016.)

pomoći operaciji, Mare Nostrum operacija je ukinuta, a naslijedit će je ponešto drugačija operacija Triton.⁶⁴

7.3. Operacija Triton

Operacija Triton jedna je od operacija koje su zamijenile operaciju Mare Nostrum koju je provela Republika Italija. Operacija je otpočela 1. studenog 2014. godine, a njen glavni nositelj je Italija, iako samu operaciju provodi Frontex, Europska agencija za upravljanje operativnom suradnjom na vanjskim granicama Europske unije. Operaciju koordinira Frontex na temelju Uredbe 656/2014 Europskog parlamenta i Vijeća koja je stupila na snagu 15. svibnja 2014. godine. Uredbom 656/2014 su uspostavljena pravila nadzora vanjskih granica Europske unije na pomorskom dijelu njenog teritorija u kontekstu operativne suradnje koju koordinira Frontex. Frontex je agencija Europske unije uspostavljena 26. listopada 2004. godine Uredbom Europskog Parlamenta i Vijeća 2007/2004, a zadaća mu je održavanje zajedničkog sustava vanjskih granica Europske unije te spomenuta agencija pomaže državama članicama u koordinaciji nadzora te granice.⁶⁵

Frontex prema ovim Uredbama, ali i prema ciljevima navedenima u Strategiji pomorske sigurnosti Europske unije te vezanim Planom provedbe Strategije pomorske sigurnosti Europske unije koje donosi Europsko vijeće 2014. godine, preuzima ključnu ulogu u provedbi nadzora na pomorskim granicama Europske unije.⁶⁶ Frontex će na temelju svojih ovlasti koordinirati združenom operacijom Europske unije Triton koja će zamijeniti prethodnu operaciju Mare Nostrum koju je samostalno provodila Republika Italija.

Prema operativnom planu Europske agencije za upravljanje operativnom suradnjom na vanjskim granicama Europske unije, odnosno Frontex-a djelovanje operacije Triton prosegalo se na području središnjeg dijela Sredozemnog mora, a podrazumijevalo je podjelu na šest manjih operativnih zona. Prvo područje M1 uključilo je prostor južno od otoka Sicilije i uključivalo je Pelaško otočje. Drugo područje M2 uključilo je južni pomorski prostor u odnosu na Maltu. Treći područje M3 uspostavljeno je na pomorskom prostoru istočno od Sicilije. Četvrto područje M4 nalazilo se na pomorskom prostoru južno od otoka Sardinije.

⁶⁴ Carrera, den Hertog, 2015 (izvor: https://www.ceps.eu/system/files/LSE_79.pdf, pristupljeno: 08.04.2016.)

⁶⁵ Frontex Europa (izvor: <http://frontex.europa.eu/>, pristupljeno: 08.04.2016.)

⁶⁶ Europska komisija, Strategija pomorske sigurnosti, 2014 (izvor: http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/maritime-security/index_en.htm, pristupljeno: 08.04.2016.)

Peto područje L1 uključivalo je pomorski prostor istočno od Puglie, a posljednje, šesto područje L2 obuhvaćalo je pomorski prostor istočno od Calabrije.⁶⁷

Zadaća Frontex-a u operaciji Triton nadzor je vanjskih pomorskih granica Europske unije, nadzor plovidbe njenim teritorijem, odnosno cilj je spriječiti neregularni ulazak u pomorski prostor zemalja članica Europske unije, osigurati sprječavanje neregularnog ulaza migranata, spriječiti kriminalne aktivnosti poput krijumčarenja ljudi te pronalazak i spašavanje migranata koji su zatečeni u spomenutom operativnom području te osigurati poštivanje temeljnih ljudskih prava migrantske populacije spašene na moru. Frontex ne posjeduje vlastita sredstva te se u provedbi operacije Triton pristupilo korištenju resursa država članica i država koje nisu članice Europske unije.⁶⁸ Nositeljica operacije koja je upravljala aktivnostima i resursima je Republika Italija jer je sama operacija i nastala na temelju njenog zahtjeva, pod krovnom koordinacijom Frontex-a čiji je ključni zadatak bio osigurati provedbu zadanih zadaća prema regulacijskim mjerama donesenim od strane tijela Europske unije.

Operacija Triton temeljila se na dobrovoljnom pristupanju država članica u sudjelovanje u operaciji te je konačan broj članica, koje se nisu istovremeno priključivale, iznosio dvadeset i sedam zemalja. Zemlje koje su dobrovoljno pristupile osigurala su sredstva, plovila, zrakoplove, helikoptere, ljudstvo, novac, medicinske, komunikacijske, nadzorne i druge resurse kao i novac za potporu zahtjevima operacije. U operaciji Triton sudjelovale su europske države Austrija, Belgija, Hrvatska, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Island, Irska, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunjska, Slovenija, Švedska, Švicarska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Ukupni resursi koje su europske države pružile varira zbog različitog vremenskog perioda sudjelovanja spomenutih država, ali se prosječni broj plovila kreće između osam i dvanaest ratnih ili civilnih plovila, dok se tijekom ljetnih mjeseci 2015. godine, zbog pogodnosti vremenskih uvjeta za plovidbu Sredozemnim morem taj broj povećao uključivanjem tri zrakoplova, šest patrolnih plovila, dvanaest patrolnih brodica te dva

⁶⁷ Frontex Europa, Godišnje izvješće o implementaciji Frontex-a u regulativu Europske Unije, 2015: 7 (izvor: http://frontex.europa.eu/assets/About_Frontex/Governance_documents/Sea_Surveillance/Sea_Surveillance_report_2014.pdf, pristupljeno: 08.04.2016.)

⁶⁸ Europska komisija, Frontex-ova združena Operacija – Zajednički napor u upravljanju migracijskim tokovima na središnjem Sredozemlju, 2015 (izvor: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-609_hr.htm, pristupljeno: 08.04.2016.)

helikoptera uz posljedično povećanje osoblja.⁶⁹ Svim navedenim resursima upravljalo je Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Italije, uz suradnju s talijanskom financijskom policijom i talijanskom obalnom stražom. Iako je operaciji Triton sudjelovao velik broj europskih zemalja, budžet same operacije mjesečno je iznosio svega 2,9 milijuna eura što je znatno manje od financijskih resursa koje je osiguravala Republika Italija za operaciju Mare Nostrum.⁷⁰

Operacija Triton trebala je završiti krajem siječnja 2015. godine, ali je trajanje operacije produljeno do isteka 2015. godine jer su migracijski trendovi u spomenutoj godini i dalje obarali rekorde. Republika Hrvatska jedna je od europskih zemalja koja je sudjelovala u operaciji Triton shvaćajući svoju odgovornost u pružanju sigurnosti Europskoj uniji, čija je članica i sama te pružanju sigurnosti migrantima i izbjeglicama na Sredozemnom moru što je moralna obveza države koja uviđa nove sigurnosne prijetnje po čovjeka kao pojedinca.

7.3.1. Sudjelovanje Hrvatske ratne mornarice u operaciji Triton

Dana 30.srpnja 2015. godine iz splitske luke Lora isplovio je hrvatski ratni brod Andrija Mohorović i uputio se u tromjesečno sudjelovanje u združenoj operaciji Europske unije Triton. Tim isplavljanjem Republika Hrvatska postala je jedan od elemenata europske sigurnosti, ali i europskog humanitarnog djelovanja. Ratni brod ŠB 72 Andrija Mohorović školski je brod klase Moma izgrađen u Poljskoj 1971. godine. Brod je u službi Hrvatske ratne mornarice od 1991. godine. Na brodu duljine 73,3 metra i širine 10,08 metara tri mjeseca se nalazilo 49 pripadnika Oružanih snaga Republike Hrvatske i pet pripadnika Granične policije Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske pod zapovjedništvom poručnika bojnog broda Stjepana Giljevića. Brod Andrija Mohorović u Republiku Hrvatsku se vratio 5. listopada 2015. godine u luku Lora iz koje je u srpnju isplovio. Za hrvatsku posadu sudjelovanje u operaciji Triton završilo je 30. listopada pristajanjem u luci Catania. Hrvatska posada broda Andrija Mohorović u tri mjeseca spasila je 2518 migranata, od čega 551 dijete, 448 žena i 1517 muškaraca. Hrvatski ratni brod uglavnom je ophodnje provodio u operativnoj

⁶⁹ Međunarodna organizacija za migracije, Spasilačke operacije na Sredozemlju, 2015. (izvor: <https://www.iom.int/sites/default/files/infographic/Mediterranean-Rescue-Operations-11June.pdf>, pristupljeno: 04.04.2016.)

⁷⁰ Europska komisija, Frontex-ova združena Operacija – Zajednički naponi u upravljanju migracijskim tokovima na središnjem Sredozemlju, 2015 (izvor: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-609_hr.htm, pristupljeno: 08.04.2016.08.04.2016.)

zoni južnog dijela Jonskog mora u pomorskom prostoru od dvjesto nautičkih milja istočno od Sicilije.⁷¹

7.3.2. Razlozi sudjelovanja Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata

Čini se nelogičnim što u vrhuncu migrantske krize u Europi, kada su hrvatske kopnene granice preplavljene migrantima i izbjeglicama, jedan hrvatski ratni brod odlazi na tako udaljene prostore nadzirući granice na Sredozemnom moru koje ne pripadaju Republici Hrvatskoj baveći se migrantima i izbjeglicama koje možda nikada neće postati hrvatski problem. Međutim, BŠ 72 Andrija Mohorovičić ipak odlazi na obavljanje takve zadaće. Dva su razloga zbog kojih Republika Hrvatska sudjeluje u poduzimanju takvih aktivnosti, a oba su vezana uz naše pripadanje određenoj zajednici država i odnosa te obaveza koje takva pripadnost proizvodi.

Prema paradigmi nacionalne sigurnosti i prema međunarodnom pravu svaka država posjeduje pravo na kontrolu vlastitih državnih granica te kontrolira protok ljudi i dobara na istima. Prema Zakonu o nadzoru državne granice Republike Hrvatske državni nadzor granice definiran je kao kontrola prelaska državne granice i zaštita državne granice, a obavlja se radi osiguranja nepovredivosti državne granice i državnog područja Republike Hrvatske, zaštite života i zdravlja ljudi, sprječavanja i otkrivanja kaznenih djela i prekršaja te otkrivanja i počinitelja istih, sprječavanja nezakonitih migracija i sprječavanja drugih opasnosti za javnu sigurnost, pravni poredak i nacionalnu sigurnost.⁷² Međutim, od 1. srpnja 2013. godine Republika Hrvatska je postala punopravnom članicom Europske unije i preuzela pravnu stečevinu i obveze koje donosi članstvo u takvoj zajednici država. Radi ekonomskog napretka Europske unije koja i nastaje na tim temeljima unutar zemalja članica ukidaju se državne granice radi lakšeg, slobodnog i bržeg protoka ljudi i dobara. Zemlje članice Europske unije koje se nalaze u Schengenskom prostoru ukinule su tradicionalne državne granice i koncentrirale kontrolu na vanjskim granicama tog prostora. Republika Hrvatska, također, teži priključenju u Schengenski prostor. Na temelju tih zajedničkih pravila Europska unija može učinkovito nadzirati vanjske granice i spriječiti prijetnje sigurnosti te suzbijati trgovinu

⁷¹ Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Posada broda "Andrija Mohorovičić" vratila se iz operacije Triton, 2015 (izvor: <https://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/12299-posada-broda-andrija-mohorovi%C4%8Di%C4%87-vratila-se-iz-operacije-triton.html>, pristupljeno: 09.04.2016.)

⁷² Zakon.hr, Zakon o nadzoru državne granice (čl. 3), 2016 (izvor: <http://www.zakon.hr/z/450/Zakon-o-nadzoru-dr%C5%BEavne-granice>, pristupljeno: 09.04.2016.)

ljudima i bolje upravljati pitanjima useljavanja.⁷³ Stoga je jasno da usmjerenost zaštite mora biti koncentrirana na vanjskim granicama Europske unije, odnosno na granicama država članica koje se dodiruju s ostalim državama koje nisu članice Europske unije, kako bi se pružila sigurnost u svim ostalim članicama jer postepeno dolazi do ukidanja unutarnjih graničnih kontrola, a negdje su već ukinute te izostaje mogućnost otkrivanja prijetnji ukoliko to nije učinjeno kontrolom na spomenutim vanjskim granicama.

Europska unije relativno je sigurna za svoje građane, a u provedbi te sigurnosti sudjeluju nacionalne policijske snage, carinski službenici te pravosudna tijela. Ipak, svijet se susreće s novim prijetnjama po sigurnost ljudi koje prelaze granice, a riječ je o prirodnim katastrofama, kibernetičkom kriminalu, organiziranom kriminalu, terorizmu i drugim novim prijetnjama. Stoga Strategija unutarnje sigurnosti Europske unije obuhvaća mjere usmjerene na najozbiljnije prijetnje s kojima se Europska unija suočava. Tim se mjerama nastoji ostvariti pet glavnih strateških ciljeva a to su razbijanje kriminalnih i terorističkih mreža, borba protiv radikalizacije i novačenja, zaštita građana, poduzeća i društava od kibernetičkog kriminala, jačanje upravljanja zajedničkim i vanjskim granicama te poboljšanje spremnosti i odgovora Europske unije na krize.⁷⁴

Nadzor vanjskih granica Europske unije ključan je za sprječavanje većine navedenih prijetnji jer ukoliko u Europsku uniju pristižu izvana, mora ih se zaustaviti na samom pragu i onemogućiti im prodor u zemlje članice. Sudjelujući u združenoj operaciji Triton, Republika Hrvatska pružila je pomoć u osiguranju vanjske granice Europske unije na Sredozemnom moru, čuvajući posredno vlastiti teritorij i vlastitu granicu od potencijalnih prijetnji koje u sebi mogu prikriti neregularne migracije poput pripadnika terorističkih organizacija, organiziranog kriminala, transporta ilegalnih sredstava poput narkotika ili oružja te širenja zaraznih bolesti što bi se moglo odraziti i na Hrvatsku. Stoga je ratni brod Obalne straže Hrvatske ratne mornarice BŠ 72 Andrija Mohorovićić činio slične zadaće u operaciji Triton koje bi činio na hrvatskoj pomorskoj granici na Jadranskom moru. Naime, zadaće Obalne straže prema Zakonu o Obalnoj straži Republike Hrvatske obuhvaća zaštitu suverenosti, suverenih prava i jurisdikcije Republike Hrvatske na moru, suzbijanje i sprječavanje terorizma, organiziranog međunarodnog kriminala i širenja oružja za masovno uništenje, suzbijanje piratstva i drugih oblika korištenja otvorenog mora u nemiroljubive svrhe,

⁷³ Europska komisija, Politike Europske unije - Granice i sigurnost, 2015: 4 (izvor: http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/hr/borders_and_security_hr.pdf str 4, pristupljeno: 08.04.2016.)

⁷⁴ Europska komisija, Politike Europske unije – Granice i sigurnost, 2015: 8 (izvor: http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/hr/borders_and_security_hr.pdf str 4, pristupljeno: 08.04.2016.)

sigurnost plovidbe te traganje i spašavanje na moru.⁷⁵ Slične djelatnosti vezane uz nadzor vanjske granice Europske unije, a ne Republike Hrvatske u slučaju operacije Triton, poduzimao je hrvatski ratni brod BŠ 72. Još ostaje pitanje zbog kojeg razloga vanjske granice Europske unije ne nadziru policijski brodovi i ljudstvo već to čine vojne strukture? Riječ je o sustavu ponude i potražnje državnih resursa. S jedne strane imamo neiskorišten kapacitet Oružanih snaga koji trenutno nije, a pretpostavlja se da u bliskoj budućnosti neće ni biti, angažiran u ratnoj zadaći, a s druge strane imamo migrantsku sigurnosnu krizu koja zahtijeva ogromne resurse koje ostale sigurnosne grane ne mogu samostalno pokriti. Hrvatski zakon predviđa korištenje Oružanih snaga kao potpore u nadzoru državne granice kada je to potrebno radi sigurnosnih i/ili humanitarnih razloga.⁷⁶ Upravo zbog velike humanitarne i sigurnosne krize na Sredozemnom moru korišteni su svi raspoloživi resursi europskih država, bez obzira što je riječ o prvotno vojnim resursima što je ekonomičnost koju uviđa i Europska unija u nadzoru vanjskih granica i u spašavanju ljudskih života.

Drugi razlog sudjelovanja Hrvatske ratne mornarice u spašavanju migranata na Sredozemnom moru je vrlo jednostavan, a riječ je o zaštiti ljudske sigurnosti čije je poimanje unaprijedila promjena sigurnosne paradigme završetkom Hladnog rata. Republika Hrvatska članica je Europske Unije i članica je Ujedinjenih naroda te brojnih drugih regionalnih i međunarodnih organizacija koje kao zajednice vjeruju u poštivanje ljudskih temeljnih prava i sloboda, promiču i štite ta prava te je jasan odaziv Republike Hrvatske u spašavanju migranata i izbjeglica od moguće smrti i opasnosti po zdravlje te dostojanstvo. Hrvatska je potpisnica Opće deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda kao i brojnih drugih pratećih dokumenata poput Protokola o statusu izbjeglica iz 1967. godine te poštuje međunarodne zakone poput zakona proizašlog iz Međunarodne konvencije o traganju i spašavanju na moru iz 1979. godine te brojne druge nacionalne, nadnacionalne ili međunarodne zakone i dokumente, a koji pridonose zaštiti ljudskih temeljnih prava.

Također, Republika Hrvatska je u svojoj povijesti bila emitivna zemlja migranata, a nedavno ratno iskustvo poučilo je hrvatski narod o patnjama i potrebama izbjeglica te je prirodno za Republiku Hrvatsku, da uz očuvanje sigurnosti, pokaže i svoj humanitarni karakter sudjelovanjem u operaciji Triton te traženju i spašavanju migranata. Nova sigurnosna paradigma za Republiku Hrvatsku kombinira zaštitu vlastitih građana, ali i onih koji to nisu,

⁷⁵ Zakon.hr, Zakon o obalnoj straži Republike Hrvatske, 2007 (izvor: <http://www.zakon.hr/z/503/Zakon-o-obalnoj-stra%C5%BEi-Republike-Hrvatske>, pristupljeno: 09.04.2016.)

⁷⁶ Zakon.hr, Zakon o nadzoru državne granice (čl. 3, st. 5), 2016 (izvor: <http://www.zakon.hr/z/450/Zakon-o-nadzoru-dr%C5%BEavne-granice>, pristupljeno: 09.04.2016.)

odnosno osigurava sigurnost svakog čovjeka kao pojedinca, korištenjem svih državnih raspoloživih resursa, čak i onih vojnih, čime republika Hrvatska pronalazi svoju vlastitu poziciju u ostvarenju ljudske sigurnosti te postaje jedan od elemenata koji takvu sigurnost omogućuju.

8. Zaključak

Ljudska sigurnost kao nova paradigma sigurnosne teorije znatno je promijenila načine na koji se svijet bori sa sigurnosnim prijetnjama. Razvoj na polju sigurnosnih studija i promjena shvaćanja sigurnosti, od uskog orijentiranja na državu i aspekt vojne sigurnosti, omogućili su uviđanje novih prijetnji na koje je nužno pronaći nove, inovativne odgovore. Tradicionalni pristupi usredotočeni na državu i vojnu moć, ne mogu pružiti adekvatan odgovor na suvremene sigurnosne probleme. Pomoću nove paradigme ljudske sigurnosti uspješno su definirane nove prijetnje po sigurnost čovjeka kao pojedinca izvan okvira nacionalne države koje nisu rješive korištenjem vojne sile u njenom tradicionalnom smislu. Međutim, upravo nova paradigma ljudske sigurnosti omogućava korištenje vojnih struktura za druge svrhe u mirnodopskom razdoblju. Zahvaljujući sposobnostima, visokoj razini organizacije, resursima i znanjima koje oružane snage posjeduju logičan su izbor pri inovativnom djelovanju u novom sigurnosnom okruženju.

Svako razdoblje ljudske povijesti krije određene percipirane prijetnje. Do završetka Hladnog rata prijetnja je bila percipirana kao strah od rata koji je nastojala ukloniti nacionalna država razvijanjem svojih vojnih struktura za pružanje nacionalne sigurnosti. Danas se sigurnosnom prijetnjom smatra sve što može ugroziti čovjeka kao pojedinca neovisno o državi u kojoj se nalazi jer postoje nove, asimetrične prijetnje poput terorizma, epidemija, kibernetičkog kriminala, neregularnih migracija, organiziranog kriminala i drugog, a koje ne poznaju državne granice. Jedna od takvih sigurnosnih prijetnji koja u sebi nosi potencijal za razvoj svih drugih spomenutih prijetnji su trenutne neregularne migracije na Sredozemnom moru. Same neregularne migracije uzrokuju smrtna stradavanja, narušavanje zdravlja i povrede dostojanstva onih koji ih poduzimaju, a s druge strane takve neregularne migracije mogu prouzrokovati ulazak brojnih prijetnji na tlo Europe. Stoga su se europske države ujedinile u zaštiti zajedničke granice Europske unije i njenom nadzoru te u traženju i spašavanju migranata koji nastoje doći do Europe poduzimajući ogromne rizike u bijegu od rata ili loših životnih uvjeta u vlastitim državama.

Republika Hrvatska je zemlja članica Europske Unije te zemlja koja poštuje temeljna ljudska prava i slobode te je svojim sudjelovanjem u spašavanju migranata na Sredozemnom moru postala važan aspekt ljudske sigurnosti. Važnim sigurnosnim akterom postaje kroz zaštitu vanjskih granica Europske unije od neregularnih migracija što rezultira sigurnošću za sve građane Europe, pa tako i Hrvatske te spašavanjem onih pojedinaca koji nisu građani Europske unije, odnosno migranata, što Republiku Hrvatsku svrstava u aktera koji štiti svakog pojedinca u sklopu nove paradigme ljudske sigurnosti. Republika Hrvatska postaje sigurnosni akter zahvaljujući sudjelovanju Hrvatske ratne mornarice u spašavanjima na Sredozemnom moru što pokazuje da i vojne strukture mogu biti odgovor na nove nevojne prijetnje popunjavajući praznine u civilnom sektoru omogućujući ekonomičnost i efikasnost te nove inovativne primjene oružanih snaga izvan ratnog sektora djelovanja. Time Hrvatska od zemlje primateljice međunarodne pomoći tijekom i nakon Domovinskog rata postaje, davateljica međunarodne pomoći i značajan sigurnosni akter na europskoj, ali i svjetskoj razini.

9. Literatura

1. Barić, Rodoljub, Barišić, Ante, Mareković, Marijan (2003) *Hrvatska vojska u eri globalizacije politike*. Zagreb: Defimi
2. Buzan, Barry, Waever, Ole, de Wilde, Jaap (1998) *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers
3. Collins, Alan (2010) *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura
4. Grizold, Anton (1998) *Međunarodna sigurnost. Teorijsko-institucionalni okvir*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti u zagrebu
5. Jakešević, Ružica (2012) *Hrvatska i mirovne misije Ujedinjenih nacija*. Zagreb: Politička kultura
6. Tatalović, Siniša (2006) *Nacionalna i međunarodna sigurnost*. Zagreb: Politička kultura

10. Internetski izvori

1. Carrera, Sergio, den Hertog, Leonhard (2015) *Whose Mare? Rule of law challenges in the field of European border surveillance in the Mediterranean*. Bruxelles: CEPS Papers, https://www.ceps.eu/system/files/LSE_79.pdf (pristupljeno: 08.04.2016.)
2. Enciklopedija.hr, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55892> (pristupljeno: 04.04.2016.)
3. Estrada-Tanck, Dorothy (2013) Human Security and the Human Rights of Undocumented Migrants: Systemic Vulnerabilities and Obligations of Protection, *European Journal of Social Security*, 15(2): 151-170, http://www.ejss.eu/pdf_file/ITS/EJSS_15_02_0151.pdf (pristupljeno: 08.04.2016.)
4. European Commission (2016) http://ec.europa.eu/index_en.htm (pristupljeno: 08.04.2016.)
5. European Union Law (2016) <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (pristupljeno: 08.04.2016.)
6. Frontex Europa (2016) <http://frontex.europa.eu/> (pristupljeno: 08.04.2016.)
7. Hrvatsko društvo za Ujedinjene narode (2016) <http://www.una-croatia.org/subpages/id/31/> (pristupljeno: 04.04.2016.)

8. Hrvatsko zakonodavstvo (2016) <http://zakon.poslovna.hr/public/medunarodna-konvencija-o-traganju-i-spasavanju-na-moru/242427/zakoni.aspx> (pristupljeno: 09.04.2016.)
9. Human Security in Theory and Practice. (2009), *United Nations*, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf (pristupljeno: 07.04.2016.)
10. International Organization for Migration (2016) <http://www.iom.int/> (pristupljeno: 04.04.2016.)
11. King, Gary, Murray, Christopher J. L. (2001-2002) Rethinking human security. *Political science quarterly*, 116 (4): 585-610, <http://gking.harvard.edu/files/hs.pdf> (pristupljeno: 05.04.2016.)
12. Koser, Khalid (2005) *Irregular migration, state security and human security*. London: University College London
http://www.childtrafficking.com/Docs/koser_05_migration_sec_0708.pdf (pristupljeno: 08.04.2016.)
13. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (2016) <https://www.morh.hr/hr/> (pristupljeno: 09.04.2016.)
14. Ministero della Difesa, Marina militare, *Mare Nostrum Operation*. <http://www.marina.difesa.it/EN/operations/Pagine/MareNostrum.aspx> (pristupljeno: 09.04.2016.)
15. Missing Migrants Project, *IOM Applauds Italy's Life-Saving Mare Nostrum Operation: "Not a Migrant Pull Factor"*. <http://missingmigrants.iom.int/iom-applauds-italy%E2%80%99s-life-saving-mare-nostrum-operation-%E2%80%9Cnot-migrant-pull-factor%E2%80%9D> (pristupljeno: 10.04.2016.)
16. Moravcsik, Andrew (1992) *Liberalism and International Relation Theory*. Cambridge: Harvard University,
https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/liberalism_working.pdf (pristupljeno: 04.04.2016.)

17. Napier-Moore, Rebecca, Bilbatua Thomas, Nerea, Ham, Julie (2010) *Beyond Borders: Exploring Links between Trafficking and Migration*. Bangkok: Global Alliance Against Traffic in Women, http://www.gaatw.org/publications/WP_on_Migration.pdf (pristupljeno: 08.04.2016.)
18. Narodne novine (2009) http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (pristupljeno: 09.04.2016.)
19. National Archives Catalog (2016) <https://research.archives.gov/id/299856> (pristupljeno: 07.04.2016.)
20. Oslo Guidelines: Guidelines on the use of foreign military and civil defence assets in disaster relief. (2007) *United Nations, Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, [https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Oslo%20Guidelines%20ENGLISH%20\(November%202007\).pdf](https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Oslo%20Guidelines%20ENGLISH%20(November%202007).pdf) (pristupljeno: 08.04.2016.)
21. Rechel, Berndisuradnici (2011) *Migration and health in the European Union*. New York: McGraw Hill, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/161560/e96458.pdf (pristupljeno: 06.04.2016.)
22. The Use of Military and Civil Defence Assets to Support United Nations Humanitarian Activities in Complex Emergencies. (2003) *Refworld*, <http://www.refworld.org/pdfid/3f13f73b4.pdf> (pristupljeno: 06.04.2016.)
23. ulHaq, Mahbub(1994)*Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (pristupljeno: 07.04.2016.)
24. UN Documents: Gathering a Body of Global Agreements, *Agenda for Peace* (1992), <http://www.un-documents.net/a47-277.htm> (pristupljeno: 06.04.2016.)
25. UNESCO, *Migrant/Migration* (2016) <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/migrant/> (pristupljeno: 04.04.2016.)

26. United Nations Convention on Migrants' Rights (2005), *UNESCO*,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001435/143557e.pdf> (pristupljeno:
04.04.2016.)
27. United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner, *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*. (1990),
<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx> (pristupljeno:
08.04.2016.)
28. United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner, *International Migration, Health and Human Rights*. (2013),
http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/WHO_IOM_UNOHCHRPublication.pdf (pristupljeno: 08.04.2016.)
29. United Nations Refugee Agency (2016) <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>
(pristupljeno: 07.04.2016.)
30. Wohlfeld, Monika (2014) Is Migration a Security Issue? U: Grech, Omar, Wohlfeld, Monika (ur.) *Migration in the Mediterranean: Human Rights, Security and Development Perspectives* (61-77). Malta: Medac,
https://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/0018/232335/Chapter_6.pdf
(pristupljeno: 08.04.2016.)
31. Zakon.hr (2016), *Zakon o obalnoj straži Republike Hrvatske, Zakon o nadzoru državne granice*, <http://www.zakon.hr/> (pristupljeno: 09.04.2016.)

Sažetak

Sudjelovanje *Hrvatske ratne mornarice na Sredozemnom moru* rad je koji prikazuje na koji je način promjena sigurnosne paradigme utjecala na djelovanje nacionalnih oružanih snaga u suvremenom sigurnosnom okruženju. Suvremena paradigma ljudske sigurnosti utjecala je na promjene u djelovanju oružanih snaga te i one postaju važan akter u pružanju ljudske sigurnosti, odnosno zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda. Takvo djelovanje vidljivo je na primjeru Republike Hrvatske i njenih oružanih snaga u spašavanju migranata na Sredozemnom moru. Sudjelovanjem u Operaciji Triton, Hrvatska ratna mornarica omogućila je zaštitu migranata od stradanja i povreda dostojanstva, ali je, također, omogućila sigurnost vlastitih građana kroz zaštitu vanjskih granica Europske unije od neregularnih migracija. Iz primjera sudjelovanja hrvatskih oružanih snaga u spašavanjima na Sredozemlju vidljiva je prilagodba Republike Hrvatske i njenih vojnih struktura na suvremeno sigurnosno okruženje u kojem djeluje kao uspješan sigurnosni akter u sklopu suvremene paradigme ljudske sigurnosti.

Ključne riječi: *Hrvatska ratna mornarica, ljudska sigurnost, migranti, spašavanje, Operacija Triton, sigurnosni akter*

Summary

Graduation paper *The participation of the Croatian Navy in the Mediterranean Sea* displays the way in which changes in the security paradigm affect the operation of the national armed forces in the contemporary security environment. The modern paradigm of human security influenced the changes in the functioning of the armed forces. As a result, they became an important factor in the provision of human security and the protection of fundamental human rights and freedoms. This effect is evident in the example of the Croatia and its armed forces in rescuing migrants in the Mediterranean Sea. By participating in Operation Triton, Croatian Navy has enabled the protection of migrants from death and violation of dignity, but it has also ensured the safety of its own citizens through the protection of the external borders of the European Union of irregular migration. Participation of the Croatian armed forces in Mediterranean rescue is a visible adjustment of Croatia and its military structures to the modern security environment in which it operates as a successful security actor within the contemporary paradigm of human security.

Key words: *Croatian Navy, human security, migrants, rescue, Operation Triton, security actor*